

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Smrtelnost v díle J. R. R. Tolkiena

Mortality in the works of J. R. R. Tolkien

Autor práce: Matěj Rajmont

Vedoucí práce: Mgr. Richard Zika, Ph.D.

Bakalářská práce

Praha 2024

Abstrakt:

Práce se zabývá analýzou ústředních filosofických a teologických aspektů díla anglického autora fantasy literatury J. R. R. Tolkiena, a to se zaměřením na otázku smrtelnosti a na to navazující otázku nesmrtnosti. Pracovat budu primárně s texty vydanými za Tolkienova života a také s texty, které po jeho smrti zkompletoval a vydal Christopher Tolkien, jeho syn. Nejvíce budu čerpat ze sekundární literatury, jejímiž autory jsou Lisa Coutras, Pavel Hošek a Vincent Ferré. Práce je rozdělena do tří částí. V první části se zaměřím na Tolkienův život, a to zejména s použitím biografie, jejímž autorem je Humphrey Carpenter. Ve druhé části představím autorův fiktivní svět včetně vnitřní metafyzické struktury. Ve třetí části se zaměřím na otázky smrtelnosti i nesmrtnosti a poté budu podrobně rozebírat dialog *Athrabeth*. Cílem této práce je stanovit otázku smrtelnosti za ústřední tematiku celého díla a následně popsat její přesah nad rámec fikce.

Klíčová slova:

Tolkien, smrtelnost, nesmrtnost, stvoření, křesťanství, krása, zlo, lidské bytí, láska

Abstract:

This work explores central philosophical and theological aspects of the work of English fantasy author J. R. R. Tolkien, focusing on the question of mortality and related question of immortality. I will be working primarily with Tolkien's texts, and with texts that were compiled and published after his death by his son Christopher Tolkien. The authors of the secondary I will be most concerned with are Lisa Coutras, Pavel Hošek and Vincent Ferré. The thesis is divided into three parts. In the first part I will focus on the life of J. R. R. Tolkien using a biography by Humphrey Carpenter. In the second part I will introduce his fictional world, including its internal metaphysical structure. In the third part, I will focus on the question of mortality and immortality and discuss in detail the dialogue *Athrabeth Finrod ah Andreth*. The aim of this thesis is to establish the question of mortality as a central theme throughout the work, and then to move it beyond fiction.

Key words:

Tolkien, mortality, immortality, creation, Christianity, beauty, evil, human existence, love

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně ocitovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne:

Podpis autora:

Poděkování

Tímto bych chtěl srdečně poděkovat Mgr. Richardu Zikovi Ph.D. za vedení mé práce a sdílení upřímného zájmu o Tolkienův svět. Dále bych chtěl poděkovat všem, kteří mě, ať už jakýmkoliv způsobem, během psaní mé práce podporovali a podíleli se tak na jejím dokončení. Zvláště pak děkuji Ivaně Hořicové, Olze Jablečnickové, Vojtěchu Jirkovi a Karolíně Václavíkové, kteří mě podpořili zvláště významně

Obsah

Úvod.....	6
1. ČÁST – John Ronald Reuel Tolkien	8
1.1 Životopisná fakta	8
1.2. Filologie.....	10
1.3. Křesťanství a pohanství	11
1.4. Mytologie	14
2. ČÁST – Arda, stvořený svět	16
2.1. Světlo a Zvuk.....	16
2.2. Zlo	22
2.3. Krása.....	26
2.4. Vtělené bytosti.....	31
3. ČÁST – NESMRTELNOST	35
3.1 Elfové a lidé	35
3.2. Dům a Obyvatel	39
3.3. Naděje a víra	42
3.4. Láska a propast.....	45
Závěr.....	51
Seznam použité literatury.....	53

Úvod

Tato práce se zabývá světoznámým autorem J. R. R. Tolkienem, často pokládaného za největšího spisovatele moderní fantasy literatury. Hlavním zaměřením této práce je především otázka smrtelnosti, ale abychom ji mohli zcela uchopit, považuji za nutné představit celý Tolkienův fiktivní svět Ardy, a také Tolkiena samotného. Pracovat budu primárně s vybranými Tolkienovými knihami, jimiž jsou trilogie *Pána prstenů*,¹ *Silmarillion*² a *Úplné dějiny Středozemě*,³ nicméně pro plné pochopení autorova záměru budu také pracovat se selekcí jeho osobní korespondence *Letters of Tolkien*.⁴ Věnovat se budu také sekundární literatuře, především knihám *Tolkien's Theology of Beauty*⁵ a *Sloužím tajnému ohni*.⁶ U *Pána prstenů* a *Silmarillionu* pracuji s českým překladem, zatímco překlady z anglického jazyka, především u knih *Theology of Beauty* a *Morgoth's Ring*, jsou mé vlastní, nebude-li uvedeno jinak. V případě textů⁷ švýcarského autora Hanse Urse von Balthasara pracuji s anglickými překlady.

Téma jsem si zvolil kvůli svému zájmu o fantasy, a to především právě o Tolkienovo fantasy. Ačkoliv se jedná o „vymyšlený“ svět, jsem přesvědčený, že jeho dílo má obrovský přesah do přítomného světa, a právě svou fiktivní povahou umožňuje čtenáři nově nahlédnout na svět kolem sebe. Tolkienovými nejvýznamnějšími romány jsou *Pán Prstenů* a *Silmarillion*,

¹ TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů I: Společenstvo Prstenu*. 2. vyd. Přeložila Stanislava POŠUSTOVÁ. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0362-0.

TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů II: Dvě věže*. 2. vyd. Přeložila Stanislava POŠUSTOVÁ. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-3072-8.

TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů III: Návrat krále*. 2. vyd. Přeložila Stanislava POŠUSTOVÁ. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0373-6.

² TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion: Mýty a legendy Středozemě*. 3. vyd. Přeložila Stanislava POŠUSTOVÁ. Praha: nakladatelství Argo, 2008. ISBN 978-80-257-0042-6.

³ TOLKIEN, J. R. R., TOLKIEN, Christopher. *The History of Middle-Earth 10: Morgoth's Ring*. London: HarperCollins, 2002. ISBN 978-0-261-10300-9.

TOLKIEN, J.R.R., TOLKIEN, Christopher. *The History of Middle-earth 12: The Peoples of Middle-earth*. London: HarperCollins, 1997. ISBN 9780261103481.

⁴ CARPENTER, Humphrey, TOLKIEN, Christopher. *The Letters of J.R.R. Tolkien*, London: George Allen & Unwin, 1981. ISBN 0-04-826005-3.

⁵ COUTRAS, Lisa. *Tolkien's Theology of Beauty: Majesty, Splendor, and Transcendence in Middle-earth*. 1st Ed. London: Palgrave Macmillian, 2016. ISBN 9781137553447

⁶ HOŠEK, Pavel. *Sloužím Tajnému ohni: duchovní zdroje literární tvorby J.R.R. Tolkiena*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2020. ISBN 978-80-7325-499-5.

⁷ BALTHASAR, Hans Urs von. *The Glory of the Lord, Vol. 1*. 2nd Ed. San Francisco: Ignatius Press, 2009. ISBN 9781586173210

BALTHASAR, Hans Urs von. *The Glory of the Lord, Vol. 3*. 1st Ed. San Francisco: Ignatius Press, 1986. ISBN 9780898700381

v nichž je nám představena Arda, stvořený svět, a jejíž součástí je známější Středozemě. Tolkien detailně popisuje mistrně propracované dějiny svého světa od jeho samého počátku, představuje mnoho postav a národů, a to proplétá komplexní mytologií. Ještě před vytvořením svého světa začíná vytvořením elfštiny, vlastního jazyka, kterým mluví jeho postavy a na kterém pak postupně mytologii vystavuje.

V první části se tedy zaměřím především na jeho osobní život, studium, profesní úspěchy a znalost jazyka. Mým hlavním zdrojem tady bude životopisná kniha *J. R. R. Tolkien: a biography*⁸ od Humphreyho Carpentera, který čerpal z jeho osobních deníků, korespondence, poznámek i rozhovorů pro tisk a rozhlas. Dále se také podíváme na hlavní vlivy jeho tvorby, jeho lásku k filologii a jeho křesťanskou víru. Cílem této části je obeznámit čtenáře o autorovi, a představit tak kontext jeho literární tvorby. Také bych tady rád zmínil několik autorů z křesťanské obce, jejichž názory na Tolkienovu práci se v mnohém rozcházejí, a na tento popud zmínil i vlivy z pohanské mytologie.

V druhé části se konkrétněji zaměřím na jeho fiktivní svět. V centru pozornosti bude stát kniha *Silmarillion*, jež nám poslouží jako jakási Bible Středozemě. Podíváme se na vznik světa, objevení zla, koncept krásy, a nakonec příchod prvních racionálních bytostí. V této části se více zaměřím na autorku Lisu Coutras, jejíž práci *Theology of Beauty* považuji v ohledu interpretace Tolkienova legendária za nejzajímavější a nejpřesnější. Coutras nachází paralely mezi Tolkienovou prací a učením švýcarského teologa Hanse Urse von Balthasara, a vytváří tak interpretační rámec k nahlížení metafyzických konceptů Tolkienova světa.

Ve třetí části se budu zabývat smrtelností a nesmrtelností, k čemuž nejlépe poslouží detailní rozbor dialogu *Athrabeth Finrod ah Andreth*, jež je součástí 10. svazku *Úplných dějin Středozemě*. Nesmrtelné bytosti Tolkienova světa postavím do kontrastu se smrtelnými lidmi, představím jejich podobnosti a rozdíly, a tím se pokusím představit to, co považuji za esenciální vůči jejich existenci. Nakonec uvedu tři krátké pasáže, ve kterých se prozkoumává láska mezi elfy a lidmi, a na jejich kontextu představím bytostnou propast mezi oběma druhy.

⁸ CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: a biography*. 3rd Ed. impress. London: G. Allen & Unwin, 1977. ISBN 978-0-04-928037-3

1. ČÁST – John Ronald Reuel Tolkien

1.1 Životopisná fakta

Pro pochopení Tolkienovy tvorby je podle mě dobré znát její bibliografický kontext a základní pilíře Tolkienova přesvědčení. John Ronald Reuel Tolkien (rodiči oslovovaný jako Ronald) se narodil Arthurovi Reuelovi Tolkienovi a Mabel Tolkienové, rozené Suffieldové, v jihoafrickém Bloemfonteinu roku 1892, kam se jeho otec rozhodl odstěhovat z Birminghamu, aby lépe zabezpečil svou rodinu. Horké podnebí ale ve výsledku bylo spíš ke škodě, a tak se po třech letech matka Mabel vrátila se svými syny zpátky do Anglie. Otec byl nucen kvůli obchodním záležitostem zůstat v jižní Africe, což se mu stalo osudným, neboť 15. února roku 1896 zemřel na následky revmatické horečky.⁹

Po otcově smrti se synové společně s matkou stěhují do malé vesničky Sarehole, kde začíná jejich výuka. Ronald má již od útlého věku nadání na jazyky a velmi brzy se naučí plynule psát. V době, kdy nastupuje na birminghamskou střední školu Krále Edwarda (*King Edward's School*), jeho matka konvertuje k římskokatolické církvi, což má později velký vliv na vývoj událostí, jež jsou pro nás v této práci důležité. Matčina víra se projevuje ve výchově, a dokonce později přivede ke konverzi i oba syny. Roku 1904 ale umírá v důsledku nemoci a synové se tak dostávají do poručnictví kněze Francise Xaviera Morgana. Tak se katolické liturgie stávají každodenní záležitostí Ronaldova života a utvářejí strukturu jeho představivosti.¹⁰

V roce 1911 utváří J. R. R. Tolkien společně se svými spolužáky a přáteli tajný čtenářský klub T.C.B.S. Název je složen ze dvou anglických sousloví – Tea Club a Barrovian Society, tedy Čajový klub a Barrowovská společnost. Jména dalších tří zakladatelů jsou Robert Gilson, Geoffrey Bache Smith a Christopher Wiseman. Všichni čtyři později sloužili v 1. světové válce, kde při armádním výkonu Robert a Geoffrey zemřeli. Při klubových sezeních se Ronald často věnoval textům *Beowulf*, *Sir Gawain a zelený Rytíř* a *Sága o Volsunzích*, na čemž můžeme sledovat kořeny jeho vztahu k mýtotvorbě. Toho samého roku získává Tolkien stipendium na Exeterské koleji v Oxfordu a škola se stává nejzásadnějším tématem jeho života. V té samé době také poznává Tolkien svou životní lásku a budoucí manželku Edith Bratt.¹¹

Tolkien tehdy pokládá základy své mytologie a jazyka elfů, když píše dílo *Of the Voyage of Eärendil*, ale v létě roku 1914 Anglie vyhláší válku Německu. Většina jeho přátel je

⁹ CARPENTER, Humphrey. *Tolkien: A Biography*, s. 12-20

¹⁰ Tamtéž. s. 29-35

¹¹ Tamtéž. s. 49-56

rekrutována do armády, často plní entuziasmu, ale Ronald jejich zápal nesdílí. Stále se snaží jako svou prioritu udržet studium na Oxfordu, které chce dokončit a získat titul první třídy. Přihlašuje se tak k programu, během jehož trénuje na nástup do armády, ale prvně bude mít možnost dokončit svoje studium.¹² Titul první třídy se mu podaří získat, čímž si zajišťuje pracovní místo profesora po skončení války. V březnu se ožení se s Edith a o pár měsíců později nastupuje k vojsku, kde působí v oddílech protiletectké ochrany a protipožární hlídky. Ve válce umírá mnoho jeho známých, včetně Roberta Gilsona a Geoffreyho Smitha, s nimiž zakládal T.C.B.S. a sám Tolkien tráví většinu nadcházejícího roku v nemocnici kvůli zákopové horečce.¹³

Po válce se Tolkien stěhuje do Leedsu a stává se profesorem na tamější univerzitě. Sever Anglie mu ale svou povahou nevyhovuje, proto usiluje o místo profesora na Oxfordské univerzitě, což se mu podaří roku 1925, kdy nastupuje jako profesor anglosaštiny. V této době již mají s Edith tři syny, z nichž nejvýznamnější pro tuto práci je zcela jistě Christopher John Reuel Tolkien, jenž je známý především jako editor otcových posmrtně vydaných děl a kreslíř map Středozemě.¹⁴

Dalším zásadním milníkem je rok 1937, ve kterém J.R.R. Tolkien vydává knihu nesoucí název *Hobit*. Ve své původní formě sloužila především jako jednoduchá knížka pro děti a Tolkienovou inspirací byly příběhy, které si vymýšlel pro své děti. Kniha sklidila velký úspěch, a Tolkien tak začíná pracovat na pokračování s plánovaným názvem *Pán prstenů*. To už je příběh značně rozmanitější a podrobněji zpracovaný. Kvůli žádostem nakladatelství je rozdělen na tři knihy, z nichž je každá rozdělena na dvě další části. Po vydání Pána prstenů se Tolkien stává značně úspěšným, ale ve svých dopisech popisuje spíše negativní pocity s tím spojené se slávou – konkrétně zmiňuje nevyžádané telefonáty a návštěvy čtenářů. Začíná být zahrnován žádostmi o práva na jeho dílo, pro účely vytvoření rozhlasových verzí a filmových adaptací, které vytrvale odmítá a díky své znalosti mnohých jazyků není spokojen ani s většinou překladů svých děl. *Hobit* a *Pán prstenů* jsou jedinými romány, které autor zcela dokončil a postaral se o jejich vydání. Jeho další práce a texty, jako například *Silmarillion*, zůstávaly dlouho nedokončené, často měly mnoho verzí a do jeho smrti nikdy nebyly uvedeny do své finální, ucelené formy. O to se postaral až jeho syn Christopher, který poskládal fragmenty příběhů v jejich mnoha verzích a včetně těchto časově podmíněných změn je zkompletoval a dokončil.¹⁵

¹² Tamtéž. s. 78

¹³ Tamtéž. s. 78-85

¹⁴ Tamtéž. s. 108-114

¹⁵ Tamtéž. s. 169-180

Roku 1945 se Tolkien stává profesorem angličtiny na Oxfordské univerzitě, kde následně působí až do svého odchodu do důchodu. Za dobu svého působení na univerzitách získal několik doktorátů a také Řád Britského impéria. Roku 1959 se Tolkienovi z praktických důvodů přestěhují do Bournemouthu. V roce 1971 Edith umírá, a o 21 měsíců později umírá i výjimečný spisovatel John Ronald Reuel Tolkien.¹⁶

1.2. Filologie

Aby mohl čtenář pochopit opravdovou povahu textu, je nutné si uvědomit, že Tolkien nebyl pouze spisovatel. Jeho ústředním vědním oborem je filologie, kterou sám na Oxfordu dlouhé roky přednášel. Na světě by bylo těžké najít někoho, kdo by přesněji odpovídal charakteristice pojmu filolog.

Láska k jazyku a slovu se u něj objevila již během dětství. Výrazně ho v tomto směru ovlivnila jeho matka, která byla znalá francouzštiny, latiny a němčiny. Latina byla také prvním cizím jazykem, který Tolkiena zaujal, a tak probudila jeho zájem o jazyky obecně. Nedlouho poté se začal věnovat studiu řečtiny. V jeho dopisech a dalších osobních písemnostech lze najít spoustu odkazů na jeho chápání jazyka – neexistuje pro něj pouze jako prostředek komunikace, ale popisuje jej jako způsob vyjádření niterného života, či jako otisky skutečnosti v lidské mysli a řeči.¹⁷

„Filologie: láska ke slovům. To byl zdroj jeho motivace. Nebyl to prostý zájem o vědecké principy jazyka; byla to hluboká láska ke vzhledu a zvuku slov, jež pramenila z časů, kdy ho jeho matka začala učit latinu.“¹⁸

V oblibě měl také velštinu, jež ve svých dopisech popisoval jako velice krásnou. Ta se stala základem pro druhý jím stvořený elfský jazyk zvaný sindarština. Skrze dílo *Beowulf* nachází lásku i ke staré angličtině, jež je pro něj zajímavá především kombinací prvků severské a křesťanské tradice.

Školeným zrakem filologa se zabýval podrobnou analýzou jazyků a historie slov, sledoval dynamické utváření a prapůvodní podobu každého slova, což sám označoval jako „tajemství vtělení“. Vznik slova pro něj existoval jako spojení smysly vnímatelné skutečnosti a duchovního významu, tedy jakýsi průsečík hmotného a nehmotného. Dle Tolkiena má každé

¹⁶ Tamtéž. s. 245-267

¹⁷ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 41-43

¹⁸ CARPENTER, Humphrey. *Tolkien: A Biography*, s. 39

slovo dvě složky – významovou, tedy duchovní složku a zvukovou, tedy smyslovou složku. Pochopením tohoto přístupu můžeme pochopit, proč Tolkien přikládal takovou důležitost různorodosti jazyků, neboť etymologie toho „samého“ slova v různých jazycích představuje nespočet svébytných skutečností. Tolkien různá pojmenování těch samých věcí označoval jako odlišná „fonetická vtělení“.

Jeho láska ke slovu je patrná, a právě díky této lásce začal Tolkien vynalézat vlastní jazyky, a díky tomu se u něj objevuje i ona myšlenka na vytvoření vlastní velké mytologie. „Každý jazyk na určité úrovni komplexnosti tíhne k mytologii, tzn. že více méně nutně nabývá časoprostorových souřadnic a stává se „prostředím“. Větví se, proplétá a splétá do příběhů. A tyto příběhy zároveň tvoří živnou půdu, v níž dochází k dalšímu obohacování a rozvíjení dalšího jazyka. Jazyk a mytologie se vzájemně konstituují. Postupně vytvářejí stále hustší předivo jazyko-příběhového světa.“¹⁹

Protože tvorba jazyka a tvorba mytologie jsou souvztažné úlohy, má-li váš jazyk získat osobitou příchuť, musíte v něj vetkat vlákna osobité mytologie... Jazyk, který vystavíte, zrodí mytologii.²⁰

Vzorem pro Tolkiena byla dávná Evropa, nahlížena skrze severskou a anglosaskou mytologii. Jeho elfský jazyk postupně krystalizoval do široké slovní zásoby sepsané v lexikonu, slovníku s podrobným významem a původem slov i jmen. Dále vznikaly i útržky příběhů a básní, čímž vznikla jádra několika z hlavních příběhů jeho tvorby. Krystalizovaly tak příběhy, které se vzájemně víc a víc propojovaly. Brzy poté tak Tolkien vytvořil komplexní dějiny, nakreslil mapy, sepsal chronologické přehledy, rodokmeny a kalendáře a vytvářel botanické a zoologické popisy. Tak byla objevena Arda, fiktivní svět, jenž překypuje nadpřirozenými prvky, ale má svůj původ v nám známém světě.

1.3. Křesťanství a pohanství

Tolkien byl velmi zbožným člověkem, vyznával římskokatolickou tradici. Svou víru praktikoval aktivně, je známo, že po většinu svého života se každý den účastnil mše svaté. Jeho

¹⁹ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 43-46

²⁰ TOLKIEN, J. R. R. *The Monsters and the Critics and Other Essays*. London: HarperCollins, 1997. s. 210-211. Volně přeloženo z anglického jazyka.

matka ke katolické víře konvertovala během Tolkienova dětství, ale nedlouho poté zemřela a on vnímal účast na církevní činnosti jako poctu jejímu odkazu.²¹

Je zřejmé, že víra měla zásadní vliv na Tolkienovu tvorbu, otázkou ale je, jakým způsobem. Po obrovském úspěchu *Pána prstenů* bylo dílo mnohými prohlašováno za knihu století, a to vedlo k diskusím, v nichž se názory a interpretace často fundamentálně rozcházel.²² Jeden katolický kněz pozoroval spojitost s křesťanskými svátostmi a postavu Galadriel označil za alegorii Panny Marie, a elfský *lembas* za symbol eucharistie.²³ Sám Tolkien v odpovědích na dopisy čtenářů zdůraznil, že katolická tradice, liturgie a zbožnost jeho představivost utvářely zcela nepochybně, a tak se to v jeho literárním díle nemohlo neprojevit.²⁴ Na druhou stranu ale nezastával názor, že by jeho práce byla „pouhou“ alegorií.²⁵

Podle vkusu a názorů těch, kdo mají rádi alegorii nebo aktuálnost, by se dal vymyslet jiný vývoj události. Mně však byla alegorie ve všech svých projevech srdečně protivná od chvíle, kdy jsem byl dost starý a obezřetný, abych jí rozpoznal. Mám mnohem raději historii, pravou nebo předstíranou, protože ji čtenáři mohou aplikovat různě podle svého myšlení a zkušeností. Myslím, že mnozí si pletou „aplikaci“ a „alegorii“; základem první je však čtenářova svoboda, kdežto základem druhé je cílevědomé autorovo řízení.²⁶

Přes všudypřítomnost náboženství v *Pánovi prstenů* nejsou součástí vyprávění žádné náboženské praktiky, jak sám Tolkien potvrzuje ve svém dopise jezuitskému knězi Robertovi Murrayovi, psaném v prosinci roku 1953:

„Pán prstenů je zcela jistě fundamentálně náboženským a katolickým dílem; zprvu nevědomě, ale během revize už naprosto vědomě. Proto jsem do svého imaginárního světa nevložil, nebo sem z něj odebral, prakticky jakékoliv reference na cokoli jako je ‚náboženství,‘ jako jsou kulty či praktiky. Protože duchovní obsah je vstřebán do příběhu a jeho symboliky.²⁷

Tajemství souladu mezi jeho literárním světem a světem zdejším, bylo pro Tolkiena a jeho literární tvorbu velkou otázkou, a je nutné si uvědomit, že během jeho života se odpovědi

²¹ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 57

²² Tamtéž. s. 61

²³ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 8

²⁴ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 61

²⁵ Tamtéž. s. 60

²⁶ TOLKIEN, J. R. R. *Společenstvo Prstenu*, s. 9

²⁷ CARPENTER, Humphrey. *Letters of J.R.R. Tolkien*, dopis č. 142

na ni vyvíjely. V dopisu z roku 1958, adresovaném Rhoně Beareové, píše, že je potřeba jeho práci vnímat jako mýtus, jako jeho imaginativní vynález, skrze který vyjadřuje své smýšlení o světě, neboť je náročné aplikovat jeho příběhy do ‚historie‘ tak, aby zapadaly do všech událostí či kultur nám známého světa.²⁸ Přesto opakovaně zdůrazňuje, že se jedná o náš svět, který je nám vzdálený v čase, ale ne v prostoru. V opatrné poznámce pod čarou naznačuje, že kdyby měl určit časové období, jedná se asi o šest tisíc let vzdálenou minulost, ale časové zařazení jednotlivých kultur, jež sloužily jako inspirace pro ty fiktivní, není totožné s našimi dějinami.²⁹ Například starodávné království Númenor vypráví mýtus o potopené Atlantidě, dále potomci Númenorejců v říši Gondor připomínají faraony starověkého Egypta.³⁰ Království Rohan, nazývané také Jízdmarka, představuje kulturu Anglosasů v prvním tisíciletí po Kristu, a mírumilovný Kraj zase anglický venkov 19. století.³¹

Mimo křesťanské praktiky a myšlení měla na jeho tvorbu vliv i láska pro pohanskou krásu. Starověký mýtus v mnohém inspiroval jeho přístup k vyprávění a tvorbě narativu, jeho postavy i scény a v některých případech měl vliv i jednoznačně pohanský symbolismus. Důležitá pro něj byla například norská vitálnost, finský smutek, islandské báje nebo germánský heroismus. Z hlediska užití výrazných pohanských motivů v jeho mytologii pak autorovo přesvědčení skýtá mnohé rozličné odpovědi³² „*Dalo by se říct, že věrný křesťanský autor jako Tolkien by se neměl štourat v hlubinách mytologií, jež jsou evidentně pohanské, při nejlepším to je pomýlení, při nejhorším duši zničující akt*“³³ Kvůli přítomnosti pohanských symbolů a keltského kouzelnictví se objevila řada kritiků ze strany křesťanské veřejnosti i vzdělanosti, kteří jeho práci označovali za kacírskou, mezi něž patří například Ronald Hutton. Ačkoliv Hutton vnímá Tolkienovu snahu o integraci křesťanství a pohanství, považuje je za naprosto nekompatibilní a vzájemně si protiřečící. „*Pokud by to byla křesťanská alegorie, byla by tak neortodoxní, tak překroucená, že by se dala považovat za kacírství.*“³⁴

Dalším prizmatem, skrze které lze na Tolkienovo dílo nahlížet, je syntéza křesťanských a pohanských symbolů. Marjorie Burns ve své eseji *Perilous Realms* zmiňuje integrativní

²⁸ Tamtéž. dopis č. 211

²⁹ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 119

³⁰ CARPENTER, Humphrey. *Letters of J.R.R. Tolkien*, dopis č. 211

³¹ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 119

³² COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 8

³³ SHIPPEY, Tom. *Tolkien and the Appeal of the Pagan: Edda and Kalevala in Tolkien and the Invention of Myth*. Esej. Lexington: University Press of Kentucky, 2004. s. 145

³⁴ HUTTON, RE. *The Pagan Tolkien, The Ring and the Cross: Christianity and the Lord of the Rings*. Esej. Farleigh Dickinson University Press, 2011. s. 69

teologii, v níž spojuje pohanský pantheon a křesťanskou hierarchii andělů.³⁵ Britský medievalista Thomas Alan Shippey zase naznačuje, že v práci je znatelný náznak norského mýtu, ale zároveň nachází důraz na šťastný konec, který je typický pro křesťanství.³⁶ Catherine Madson ve své eseji „Light from an Invisible Lamp“ tvrdí, že příběh sice evokuje náboženský zázrak, ale ten však podle ní není ryze křesťanské povahy.³⁷ Patrik Curry s čistě křesťanskou interpretací také nesouhlasí, podle toho, jak Lisa Coutras chápe jeho esej. Ačkoliv vnímá jednu z hlavních postav, Froda, jako reflexi ideálu křesťanské pokory a soucitu, tak za důležitý považuje i důraz na polyteismus a animismus díla.³⁸ Hošek píše, že pohanské prvky Tolkienova díla byly často znatelnější v prvních rukopisech a verzích jeho příběhů, ale v pozdějších zněních se teologie Středozemě přiblížila věroučným obsahům křesťanství: *Nebeské bytosti, které byly původně dosti podobné starogermánským bohům, žily v palácích, chovaly se trochu nepředvídatelně, ženily se a vdávaly, měly děti, mely mezi sebou i božstva válečná, se postupně stávají víc a víc podobné andělům židovsko-křesťanské tradice.*³⁹ Postava Galadriel zase měla v původních rukopisech vlastnosti rebelujících starogermánských valkýr, ale později byla zbavována pocitu provinění a aktu pokání a nad archetypem germánské bojovnice postupně převládl archetyp neposkvrněné Panny Marie. Přestože vnímá určitou „christianizaci“ pohanských prvků v příběhu, zdůrazňuje že bychom si neměli představovat tyto úpravy jako teologickou revizi za účelem připodobnění katechismu, načež vystihuje například důležitou tendenci neustálého posilování ženského prvku mezi andělskými bytostmi, což nikterak neodpovídá biblickému učení o andělech.⁴⁰

1.4. Mytologie

Pro Tolkiena je kreativita inherentně spjata s lidskou přirozeností, jež má svůj ultimátní původ ve Stvořiteli. V křesťanském myšlení lidé nejenže mají svého Stvořitele, ale také jsou stvořeni k obrazu svého Stvořitele. „*Tvoříme v hranicích našich možností a v našem odvozeném stavu, protože my sami jsme stvořeni, a nejen tak, ale k obrazu svého Stvořitele.*“⁴¹ Bůh je Stvořitelem existující reality a lidské bytosti se tvořením krásného podílí na něčem, co

³⁵ BURNS, Marjorie. *Perilous Realms: Celtic and Norse in Tolkien's Middle-earth*. University of Toronto Press, 2005.

³⁶ SHIPPEY, Tom. J.R.R. *Tolkien: Author of Century*. Epub ed. London: HarperCollins, 2010

³⁷ MADSEN, Catherine. *Light from an Invisible Lamp: Natural Religion in the Lord of the Rings*. Článek.

Mythlore: A Journal of J.R.R. Tolkien, C.S. Lewis, Charles Williams, and Mythopoeic Literature: Sv. 14, č. 9

³⁸ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 8-9

³⁹ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 120, přímá citace

⁴⁰ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 121

⁴¹ TOLKIEN, J. R. R. *The Monster and Critics and Other Essays, On Fairy Stories*, s. 66

Tolkien nazývá *sub-creation*⁴² kdy člověk kreativní činností kreativity napodobuje Stvořitele, neboť krásný je svět, jak nám naznačuje úžas při jeho zakoušení, a tak krása ve své podstatě připadá Bohu. Švýcarský teolog Hans Urs von Balthasar píše: „*Od počátku tady existoval nadpřirozený vztah mezi Bohem, stvořeným světem a lidským duchem. Boží milosrdenství, předurčené v Kristu celému světu, v tajnosti pracuje skrz naskrz celou historií, a tak jsou všechny mýty, filosofie a poetická díla ze své podstaty schopné v sobě udržovat náznak Boží slávy.*“⁴³

Kořeny Tolkienova přístupu ke kreativě můžeme nalézt v katolickém myšlení, kdy ontologické prvenství krásy svůj zdroj nachází v Bohu jako Stvořiteli. Tato vrozená transcendentální krása světa vyjadřuje tajemství nekonečna a rezonuje s věčností lidské duše. Prvenství krásy je tak ve věčnosti, přičemž její zakoušení připadá jedině a pouze člověku: „*Jedině u člověka příroda dovoluje kontakt s oblastí věčnosti... hojná spousta forem, které představivost božské podstaty přinesla, patří pouze člověku.*“⁴⁴ A stejně jako krása nachází svůj původ ve věčnosti, tak i lidská kreativita čerpá z věčnosti: *vznešenost transcendentální krásy se zjevuje lidské duši, která je stvořena k obrazu Božímu.*⁴⁵ Božská tvořivost tlačí lidstvo k aspiraci na stejnou tvůrčí krásu, již zakouší. Z tohoto důvodu Tolkien považuje impuls k tvůrčí činnosti za něco člověku přirozeného. Vysvětluje to tak, že křesťan vstupuje do spásné práce Kristovy prostřednictvím nižšího tvoření, a tím je tvorba mýtu nejen přirozeností, ale jakousi křesťanskou zodpovědností⁴⁶

Lidský mýtus se podle něj snaží znovu vytvořit krásu nekonečného, ale přestože člověk má impuls tvořit jako bytost stvořena „k obrazu Božímu“, neznamena to, že může tvořit v dokonalosti a není tak ovlivněn lidskými nedostatky. Tolkien poukazuje na lidský sklon k hříchu, který má svůj původ v Adamově pádu, a v tom důsledku jsou i díla lidského pokolení „padlá“. *Ne všechno je krásné či aspoň prospěšné*⁴⁷

⁴² v práci budu nadále používat volný překlad *nižší tvoření*

⁴³ BALTHASAR, Hans Urs von. *Glory of the Lord*, vol. 3, s. 21

⁴⁴ BALTHASAR, Hans Urs von. *Glory of the Lord*, vol. 1, s. 17-18

⁴⁵ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 22

⁴⁶ Tamtéž. s. 37

⁴⁷ TOLKIEN, J. R. R. *The Monster and Critics and Other Essays. On Fairy Stories*, s. 42

2. ČÁST – Arda, stvořený svět

2.1. Světlo a Zvuk

„Byl Eru, Jediný, který se v Ardě nazývá Illúvatar; a nejdříve udělal Ainur, Svaté, kteří byli potomstvem jeho myšlenky, a byli s ním dříve, než bylo stvořeno cokoli jiného. A mluvil k nim: předkládal jim hudební témata a oni před ním zpívali a on byl rád.“⁴⁸

V Tolkienově stvoření jeho vlastní fiktivní mytologie do popředí výrazně vystupuje symbolika světla a zvuku.⁴⁹ Oba tyto symbolické motivy můžeme chápat jako ozvěny dvou zásadních biblických textů.

Prvním z nich je začátek Janova evangelia, kde se hovoří o Světle svítícím v temnotách. Světlo, jež přichází do světa a světlo zároveň jako dar nového života i jako jeho jediný zdroj.⁵⁰

„Na počátku bylo Slovo

a to Slovo bylo u Boha

a to Slovo bylo Bůh.

2 To bylo na počátku u Boha.

3 Všechno povstalo skrze něj

a bez něj nepovstalo nic, co je.

4 V něm byl život

a ten život byl světlem lidí.

5 A to světlo svítí ve tmě

a tma je nepohltila.⁵¹

Tolkienova reprezentace světa existuje v rámci teologie, již svůj původ nachází v historii křesťanského myšlení. V jeho mýtu o stvoření představuje Illúvatara jako transcendentního Stvořitele, jenž je původem všeho bytí, a to jak spirituálního, tak materiálního. Illúvatar v kontextu „bezčasých síní“ zpřítomňuje vytvoření *ex nihilo*, tedy z ničeho. Bezčasé síně představují věčnost, která je charakteristická absencí materiálního řádu, který neexistuje

⁴⁸ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 11

⁴⁹ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 79

⁵⁰ Tamtéž. s. 79

⁵¹ ROSKOVEC, Jan. *Evangelium podle Jana*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2020. Český ekumenický komentář k Novému zákonu, Prolog.

bez času. V mnohém se tedy stvoření Středozemě podobá křesťanskému pojetí o stvoření, o němž píše Tomáš Akvinský. Podle něj někdo musel dát podnět, aby došlo k prvotnímu pohybu. Illúvatar ale netvoří sám. Jako první stvoří Ainur, „andělské bytosti“, které od něj dostanou schopnost racionální představivosti, díky níž se pak podílí na formování tvorby. Mezi těmito bytostmi Ainur je představena postava jménem Melkor, jenž svou individuální deviací od Illúvatarových témat slouží jako počáteční příčina korupce a zla materiálního světa. To se podobá jedné z tezí gnostického křesťanství, dle které je materiální svět neodmyslitelně zlý, a proto nemohl být vytvořen pouze Bohem, ale také menšími bohy, což v gnózi vede k averzi vůči hmotě, a tak vytváří důraz na svět duchovní. U Tolkiena je tomu ale jinak, neboť „menší bozi“ či „andělé“ u něj existují jako derivace Illúvatarovy mysli, jako doplněk jeho tvořivosti. Potvrzuje tím tedy, že jeho hmotný svět je dobrý, a to i přes přítomnost zla, které ale nutně musí existovat. Vnitřní hodnotu svému materiálnímu světu tak dává vytvořením světa duchovního, jež jsou ve své jednotě nutné k uskutečnění bytí.⁵²

Symbolika světla je neobyčejně významným a všudypřítomným motivem,⁵³ který strukturuje celou epochální časovou osu Tolkienova světa.⁵⁴ Tolkien vykresluje nebeské světlo, jež je v jeho pojetí životodárným a spásonosným pramenem bytí. Úpadek stvořeného světa i jednotlivých bytostí často spočívá právě ve vzdalování se od Zdroje světla. Nejjasnější a nejkrásnější je světlo Valinoru, světlo Ráje, na jehož stvoření se někteří z Ainur podíleli. Elfové, již k životu procitli v blízkosti těchto andělských bytostí, vyzařují něco z rajského světla ve svých očích, neboť na něj mohli hledět zblízka a byli vystaveni jeho blahodárnému působení. Lidé Středozemě, kteří do kontaktu se září Ráje napřímo nepřišli, mohou toto prapůvodní světlo spatřit v očích elfů, čímž se elfové stávají prostředníky prvotního Světla mezi nebeskými bytostmi a lidmi. Světlo naplňuje i umělecké výtvořiny elfů. Fëanor vytvoří vzácné klenoty zvané silarily, do nichž světlo zachytí a ony ho pak vyzařují, stejně tak Galadriel, která světlo vloží do viály, kterou daruje Frodovi. V jeho díle tak světlo existuje jako hmotná či hmatatelná látka,⁵⁵ která představuje projevy dobra, ať už je to krása, život nebo kreativita. Světlo tedy znázorňuje ontologickou strukturu bytí samotného. Illúvatar pověřuje Ainur ke zpěvu v souladu s velkým tématem, ale jen on sám vlastní Nehynoucí plamen, jenž představuje tvůrčí sílu zpřítomňování, jediné, co nejen vytváří, ale i udržuje bytí.⁵⁶

⁵² COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 48-49

⁵³ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 79

⁵⁴ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 53

⁵⁵ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 80-81

⁵⁶ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 53

„Eä! Ať ty věci jsou! A vyšlu do Prázdna nehynoucí plamen a ten bude v srdci Světa a Svět bude; a kdo z vás chce, může do něho sestoupit.“ A náhle viděli Ainur v dálce světlo jako oblak s živým srdcem plamene a věděli, že to už není jen vidění, ale že Ilúvatar učinil něco nového: Eä, Svět, který jest“⁵⁷

Světlo, jak ho používá Tolkien, se v mnohém podobá září, kterou ve své práci *Glory of the Lord* popisuje švýcarský teolog Hans Urs von Balthasar.⁵⁸ Ten popisuje jsoouco jako neoddělitelnou jednotu materiálního a transcendentálního světa. Vše, co existuje, je více než jen materiál, ale připisuje tomu transcendentální hloubku sahající až k věčnosti. Jsoouco není pouhým činem existence, ale její oslnivou září a tajemstvím. Nazývá to světlem bytí, září, jež nehmotně proudí skrz vše, co v materiálním světě je. Používá k tomu pocit úžasu, kdy člověk, uchvácený zakoušením aspektů světa, je najednou konfrontován nejen s figurou věci, ale i s tím, co figura vyzařuje. Září, o které Balthasar mluví, je krása, nádhera, jež sjednocuje hmotné a nehmotné a připisuje jim hloubku bytí. Všechny věci, jež existují, se podílejí na aktu bytí a jsou tedy „bytostmi“ či „existujícími“. Jako takové pak nejenže mají svou vlastní hloubku, která je zdrojem světla bytí, jež nejenže v sobě samém pramení, ale sebe sama taky překračuje, tedy transcenduje.⁵⁹

„Zjevení formy sloužící jako odhalení hloubky je nenarušitelnou jednotou dvou věcí. Je to sama přítomnost hloubky, přítomnost celé reality a je to něco reálného ukazujícího do hloubky mimo sebe... oba aspekty jsou od sebe navzájem neoddělitelné a dohromady tvoří základní uspořádání bytí.“⁶⁰

Podle Balthasara akt existence v sobě samém dokazuje skrytou transcendenci. Věci existující ve světě nejsou limitovány svou materiální vlastností nebo svým užitkovým principem. Žijící entita je vždy něco víc, než co se nám jeví jako fenomenologický povrch. Světlo bytí tak představuje sloučeninu přirozeného a transcendentálního: světlo života, jež zároveň ukazuje dál, než je ono samotné.⁶¹

Světlo tedy existuje jako holistická integrace materiálního a nemateriálního světa a podobně je tomu i u druhé výrazné symboliky v Tolkienově stvoření, zvuku. Stvoření Hudbou,

⁵⁷ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, Hudba Ainur, s. 15

⁵⁸ BALTHASAR, Hans Urs von. *Glory of the Lord*, vol. 1.

⁵⁹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 52

⁶⁰ BALTHASAR, Hans Urs von. *Glory of the Lord*, vol. 1. s. 118-119

⁶¹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 52

tedy zvukem jako prapůvodem všeho, má nejspíš původ v biblickém motivu stvoření Božím Slovem,⁶² jak je popsáno ve druhém z výše zmiňovaných biblických textů, knize Genesis.⁶³

3 Bůh řekl: „Ať je Světlo!“ –

a bylo světlo.

Bůh viděl, že světlo je dobré,

a Bůh oddělil světlo od tmy.

Bůh nazval světlo „den“ a tmu nazval „noc“.

Byl večer a bylo ráno, den první.⁶⁴

Boží stvořitelské slovo má hmotnou i duchovní povahu. Materiální, fyzickou stránku zvuku představuje slyšitelnost zvuku, tedy zvuk jako fyzická vlnová vibrace, a jeho spirituální, metafyzickou stránku představuje oduševňující, zpřítomňující princip skutečnosti.⁶⁵ U Tolkiena je ale Slovo obohaceno o jeho neodmyslitelnou hudební složku. Řeč je hudba slov, jazyk je obrovská hudební skladba, vesmír přichází v bytí pomocí zpěvu Ainur zažehnutého Nehynoucím plamenem.⁶⁶ Podle Hoška se potom dá na Tolkienův vesmír nahlížet jako na píseň, zpívané vyprávění, jehož metafyzickou osnovou je Nebeská hudba. To je podle Hoška přímo navazující na středověké myšlení o nebeském původu hudby, neboť hudba byla pro středověké teology a spisovatele především záležitostí andělských zpěvů k Boží slávě, tedy nebeských liturgií. Tolkienův přístup k světotvorbě je ale rozšířený o tvořivou složku andělských bytostí Ainur, které k procesu aktivně přispívají. Právě tyto bytosti rozezpívávají témata Illúvatarovy myslí, a právě až tímto zhudebněním vzniká osnova všeho stvoření.⁶⁷

Toto hudební rozvinutí stvořitelského Slova, jež vychází z Tolkienovy básnické intuice, je v jeho díle takřka všudypřítomným pojivem, obdobně jako symbolika světla. Svět byl stvořen Zpěvem, tedy Písní, která tady existuje jako vyprávění obohacené melodií, a proto píseň ve Středozemi slouží jako důležitý nástroj pro nastolování harmonie bytí.⁶⁸ Píseň je pro Tolkiena nejsjednocenějším vyjádřením jazyka, a tedy bytí samotného; píseň je nejplnějším vyjádřením něčího *logu*. V řeckém myšlení je *logos* člověka spojován s *logem* kosmu a podobně je tomu i

⁶² HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 81

⁶³ Tamtéž. s. 79

⁶⁴ Gn 1; 1-5

⁶⁵ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 81

⁶⁶ TOLKIEN, J. R. R. *The Monster and Critics and Other Essays*, s. 241

⁶⁷ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*. s. 81-82

⁶⁸ Tamtéž. s. 82

u Tolkiena, u něž píseň spojuje racionální bytosti s Velkou hudbou, a tedy utváří „písňě moci.“ Zpívat je mohou pouze ty nejvyšší bytosti Ardy, Ainur, které se dále rozdělují na vyšší božské bytosti Valar a velké duchy Maiar. Písňě moci slouží jako nástroj tvoření, jako je tomu například v případě Yavanny, jedné z Valar,⁶⁹ když písni uvede Dva valinorské stromy v bytí.

A zatímco přihlíželi, z pahorku vyrazily dva štíhle proutky. V tu hodinu bylo po celém světě ticho a neozýval se jiný zvuk než Yavannin zpěv. Při její písni semenáčky rostly, až byly krásné a vysoké a rozkvetly; a tak ve světě procitly Dva valinorské stromy. Jsou nejproslulejším ze všeho, co Yavanna vytvořila, a kolem jejich osudu jsou utkány všechny příběhy Starých časů.⁷⁰

Touto písni Yavanna Kementári čerpá z hlubin reality jako nejplnějšiho vyjádření jejího *nús*. Jelikož je píseň moci vyjádřením vnitřního bytí, projevuje se v ní i síla a moc bytosti, jako je tomu v případě legendárního konfliktu mezi černokněžníkem Sauronem a elfským králem Finrodem Felagundem.⁷¹ Pomocí písni moci proti sobě bojují čerpáním z událostí ve Valinoru, jež byly předzpívány ve Velké hudbě. Tolkien pomocí poezie vyjadřuje bitvu, ve které Finrod připomíná trvalé a pevné pouto důvěry mezi jeho lidmi a zdůrazňuje krásu a moc vlastního království. Naproti němu stojí Sauron, který zpívá o temné historii Valinoru: zrada elfů na vlastním lidu poté, co utekli z Valinoru a krveprolití, při němž elfové zabíjeli elfy.

*„Dvě písňě spolu zápolily. Zpěv hučí, bouří a stále sílí,
a Felagund se nepoddává, třebaže se mu točí hlava,
a všechna kouzla, všechnu moc Elfie vkládá do svých slov.
Zaslechli ve tmách zdaleka nargothrondského slavíka,
a Moře, které věčně vzdychá na písku z perel, snů a ticha,
kde Západ nesmrtelný je, kde prostírá se Elfie.“⁷²*

V Tolkienově světě je *logos* racionálních bytostí, ať už duchovních či vtělených, odvozen z *logu* vytvářejícího rámeček celé reality, tedy Velké hudby. Písňě moci z této kosmické harmonie čerpají, a tím dostávají schopnost odhalit hloubku a sílu bytí,⁷³ díky které pak mohou

⁶⁹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 99

⁷⁰ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, O počátku dnů, s. 34

⁷¹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 99

⁷² TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, část Zpěvu Leithian, s. 170

⁷³ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 100

vracet dění zpět do souladu s hlubinnou melodií vesmíru; „*Náležitý zpěv znovu-nastoluje původní harmonii bytí.*“⁷⁴

Je zřejmé že Tolkien přikládal veliký význam jazyku jako základnímu rámci svého fiktivního světa. Z jeho znalosti jazyka vyvozuje vztah mezi slovem, světlem a racionalitou, přičemž píseň prezentuje jako nejvyšší formu jazyka schopného vyjádřit bytí.⁷⁵ Jména, jakožto svébytná posloupnost zvuků, jsou pro něj také písněmi, jež v sobě skrývají příběhy o svém nositeli. Jména tady fungují jako melodické příběhy, jež se před naslouchajícím rozvinou, a tím se mu vyjevuje příběh pojmenovávaného. Tolkien tak vetkává hlubinnou osnovu kosmu do její vnitřní skladby. Používá zde pojmu ozvěna Hudby, jež je navždy zachycena ve zvucích vody, zejména v šumění Moře. „*Ve vodě dosud žije ozvěna Hudby Ainur více než v jakékoli jiné látce, která je na této zemi, a mnoho Ilúvatarových dětí stále nenasytně naslouchá hlasům Moře, aniž vědí, co vlastně chtějí zaslechnout.*“⁷⁶ V této ozvěně je tak zachycena prapůvodní melodie vesmíru a nasloucháním moři lze naslouchat ozvěně zpěvu andělských bytostí, ze kterých byl stvořen svět.⁷⁷

Tolkien oba kosmologické symboly – Světlo a Zvuk – propojuje a vystavuje na nich celý svůj svět. Hudba je skladebný vzorec bytí, kdy Bůh zpěvem svět vytváří, a Světlo je přetékající sláva bytí. Konkrétně tyto pojmy spojuje, když Ilúvatar vyjeví Zpěv Ainur ve světelnou vizi.⁷⁸

*„Na počátku učinil Eru, Jediný, který se v elfském jazyce jmenoval Ilúvatar, ze své myšlenky Ainur a ti před ním provozovali Hudbu. V této Hudbě započal Svět, protože Ilúvatar zviditelnil píseň Ainur a oni ji spatřili jako světlo ve tmě. A mnozí z nich se zamilovali do krásy Světa a do jeho historie, kterou viděli začínat a rozvíjet se jako ve vidění. Proto dal Ilúvatar jejich vidění Bytí, umístil je do prázdna a vyslal Tajný oheň, aby hořel v srdci Svět, jenž byl nazván Eä.“*⁷⁹

Součástí Tolkienova světa je ale i zlo, síly, jež jsou spojovány s kakofonií zvuků a absencí světla. V prvních rocích Valinoru mluvíme o Ráji, kdy je obraz světa ve své plné kráse: vyzařuje čisté světlo bytí, světlo neposkvřené. Když se jeden z Valar zvaný Melkor odchýlí od hlavního tématu Hudby, vyvolá tím silný nesvár. Melkor tak nakazí kosmický design světa,

⁷⁴ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 83, přímá citace

⁷⁵ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 100

⁷⁶ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 14

⁷⁷ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 83

⁷⁸ Tamtéž. s. 84

⁷⁹ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 21

a tím se zlo a pohroma stávají nevyhnutelnými. Dva valinorské stromy jsou nakaženy a jejich nádhera představovaná světlem je udušena. V rámci Tolkienova světa jsou slunce a měsíc vytvořeny ze Dvou stromů a jejich světlo je jen připomínkou neposkvrněného Ráje. Na rozdíl od pohanského mýtu, kde je slunce zobrazováno jako božské, se zde slunce objevuje jako připomínka padlého světa a jeho světlo je jen narušená, nedokonalá vize.

Od té doby se počítaly Roky Slunce. Byly rychlejší a kratší než Roky valinorských Stromů. Vzduch Středozeď v té době ztěžkl dechem růstu a smrtelnosti a proměny a stárnutí všeho se velmi zrychlily.⁸⁰

Z toho je pochopitelné, že původní návrh světa je prolomen, svět je teď smrtelný a předmětem rozkladu. Koncept původního, nezraněného návrhu světa je zásadní strukturální element celé Tolkienovy mytologie a vytváří rámec pro jeho představu přirozenosti lidského stavu. Zlo a pohroma jsou nevyhnutelné, svět je zraněnou formou své původní, dokonalé verze a každým věkem se svět pohybuje blíž a blíž ke svému konci.⁸¹

2.2. Zlo

Nyní však Ilúvatar seděl a naslouchal a dlouho se mu to zdálo dobré, neboť hudba neměla vady. Ale jak se téma rozvíjelo, vstoupilo Melkorovi do srdce, že do něho vplete látku vlastních představ, jež neladila s Ilúvatarovým tématem; snažil se v ní totiž zvětšit moc a slávu partu, který mu byl přidělen.⁸²

Koncepty dobra a zla a jejich vzájemný konflikt jsou v Tolkienově světě důležitým aspektem v rámci celého narativu díla. Dobro je mimo jiné vyjadřováno skrze kreativitu a tendenci tvořit, zatímco zlo tu samou kreativitu znesvěcuje a manifestuje se v destrukci a perverzi.⁸³ Původem zla je v Tolkienově legendáriu Luciferovská postava Melkora, nejmocnějšího z nebeských bytostí Valar, který do Velké hudby vetkal zdánlivě vlastní téma, ale „nelze hrát žádné téma, které nemá svůj nejhlubší zdroj ve mně [Ilúvatarovi], a že nikdo nemůže změnit hudbu mně navzdory.“⁸⁴ Americký katolický filosof Peter J. Kreeft naznačuje, že Tolkien vykazuje aspekty morálního optimismu a v jeho práci lze zaznamenat víru

⁸⁰ Tamtéž. s. 97

⁸¹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 58

⁸² TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 12

⁸³ STEVENSON, Shandi. *The Shadow Beyond the Firelight: Pre-Christian Archetypes and imagery Meet Christian Theology in Tolkiens Treatment of Evil and Horror*. Esej. Cambridge Scholar Publishing, 2008.

⁸⁴ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 13

v ultimátní porážku zla⁸⁵ či v náhlý „šťastný obrat,“ jak to nazývá Hošek. Tolkien poctivě věří, že to není náhoda, že pohádky končívají ujištěním, že láska je silnější než smrt, ba naopak je to podle něj projev správného tušení o tom, jak se svět má, tušení, které je do lidského srdce vloženo Bohem, jenž jej stvořil.⁸⁶ Tato finální výhra dobra nad zlem souvisí s autorovým chápáním samotné podstaty zla jako korupce původního dobra.⁸⁷

Idea zla v Tolkienově díle se v některých svých aspektech podobá myšlenkám jednoho z nejvýznamnějších myslitelů křesťanské teologie, sv. Augustína, který v textu *O Boží obci* napsal: „Zlo totiž nemá žádné podstaty; ale ztráta dobra dostala jméno zlo.“⁸⁸ Dobro jako takové je tedy soběstačné a nepotřebuje zlo, aby existovalo. Zlo, na druhou stranu, neexistuje jako samostatný a primární koncept, ale pouze jako „chybění“ či nepřítomnost dobra, a tak i absence bytí samotného.⁸⁹

„Existence sama o sobě je dobrá, neboť je odvozena z Božského Bytí, zdroje a základu celé rea.lity. Zlo, na druhé straně, je ve své povaze parazitické a nemůže existovat bez dobra: je to perverze něčeho, co už existuje.“⁹⁰

Sám Tolkien ve svých dopisech napsal, že „Absolutní zlo nemá v psaní co dělat, neboť nemůže existovat v realitě.“⁹¹ Dokonce ani Sauron, Temný pán z trilogie *Pán prstenů* nebyl vždy jenom zlý, jak naznačuje Elrond v druhé knize Společenstva prstenu. Zlo přišlo až jako korupce jeho původního dobra, až bylo zlo tak velké že ztratil sebe.

Kdyby kdokoli z Moudrých tímto Prstenem svrhl Pána prstenů a použil při tom vlastního umění, dosadil by sám sebe na Sauronův stolec a zjevil by se nový Temný pán. A to je další důvod, aby byl Prsten zničen: dokud je na světě, je nebezpečím i pro Moudré. Na začátku totiž není nic zle. Ani Sauron nebyl.⁹²

Francouzský literární vědec Vincent Ferré ve své knize *Tolkien: Na březích Středozeemě* vysvětluje, že konflikt se Sauronem, tedy konflikt dobra a zla, je do značné míry také konflikt mezi světlem a přírodou a smrtí, tmou. Alianci dobra, stojící proti armádám Mordoru, považuje za spojenectví všech forem života na základě lásky a přátelství a v tomto kontrastu zvýrazňuje

⁸⁵ KREEFT, Peter. *Philosophy of Tolkien: The Worldview Behind the Lord of the Rings*. San Francisco: Ignatius Press, 2005.

⁸⁶ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 115

⁸⁷ KREEFT, Peter. *Philosophy of Tolkien*. s. 175

⁸⁸ AUGUSTINUS, Aurelius. *O Boží Obci I*. Přeložila Julie NOVÁKOVÁ. 1.vydání. Praha: Karolinum, 2007. Kniha XI, kapitola 9.

⁸⁹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 126

⁹⁰ Tamtéž. s. 126, přímá citace

⁹¹ CARPENTER, Humphrey. *Letters of J.R.R. Tolkien, dopis č. 243*

⁹² TOLKIEN, J. R. R. *Společenstvo Prstenu*, s. 254

vztah mezi smrtí a samotou. Využívá k tomu několika příkladů: nápisu na prstenu „*v zemi Mordor, kde se snoubí šero se šerem*“, černé barvy jako přívlastku – Černí jezdcí, Černý dech, Černá léta, završeno citací o vrcholné temnosti Sauronovy věže Barad-dûr, tyčící se „*černě, černěji než obrovité stíny*.“ Pokud by síly dobra nečelily Sauronově moci, jež představuje temnotu a strach, svět by pokryla věčná Noc. Na druhé straně stojí světlo, které reprezentuje síly dobra – mj, když Frodo v konfliktu s obří pavoučicí Odulou vztyčí Galadrielinu lahvičku, v níž je ukryto světlo Valinoru či když Galadriel zápasí se Sauronem a „*Světlo vidí až do srdce temnoty, kdežto jeho vlastní tajemství nebylo odhaleno*.“ Tento kontrast můžeme sledovat nejen v aktech jednotlivých postav, ale také v chronologické posloupnosti celého díla, což můžeme vidět na významnosti jednotlivých ročních období. K odjezdu Společenstva dochází v prosinci, kdy je noc dlouhá a mnohá zlověstná znamení naznačují nebezpečí jejich cesty, zatímco ke zničení Prstenu, a tedy vítězství nad Sauronem, dochází 25. března, který byl kdysi dnem jarní rovnodennosti.⁹³

Tolkien se ztotožňoval s chápáním zla jako absence⁹⁴, ale v jeho díle můžeme nalézt určité napětí ohledně tohoto přístupu. Zlo je, nebo má být absencí dobrého, ale přesto má určitou hybnou sílu a manifestuje se v realitě.⁹⁵ Shippey tvrdí, že v jeho mytologii lze nalézt prvky manicheismu, kde zlo a dobro stojí proti sobě jako rovnocenné a protichůdné síly a nutně potřebují svou vzájemnou existenci. Ačkoliv je zřejmé, že se Tolkien s manicheistickým chápáním zla a dobra neztotožňoval, Shippey věří, že jeho averze vůči manicheismu zcela nekoreluje s jeho válečnou zkušeností, přítomnou v jeho pojetí zla.⁹⁶ „*Jeho vzdělání, jeho víra a kontext jeho doby, všechno tohle vedlo ke kontradikci mezi boethiovským přístupem a názory manicheismu, kontradikcí mezi autoritou a zkušeností, mezi zlem jako absencí (Stín) a zlem jako hybnou silou (Temná moc)*.“⁹⁷ Coutras tomuto přístupu přikládá určité zásluhy, ale reflektuje také jeho nedostatek. „*Tolkien se nebál pracovat s konceptem zla jako s přítomnou substancí, či s jakousi existující látkou, ale i k tomu přistupoval s ohledem na pojetí zla jako absence, jako nedostatku dobra*.“⁹⁸ Podle ní je touto substancí jakási prázdnota, realita prázdna, která zneuctívá reálné. Jako příklad uvádí zatmění Valinoru, kdy se Melkor, od té doby známý jako

⁹³ FERRÉ, Vincent. *Tolkien: Na březích Středozemě*. 1. vydání. Přeložil Alan BEGUIVIN. Praha: Mladá Fronta, 2006. s. 180-181

⁹⁴ V angličtině „privation of good“

⁹⁵ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 127

⁹⁶ SHIPPEY, Tom. *J.R.R. Tolkien: Author of the Century*. s. 137

⁹⁷ Tamtéž. s. 137, přímá citace

⁹⁸ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 127, přímá citace

Morgoth, spojí s velkou pavoučicí Ungoliant. Ukryti spolu v temném plášti utkaném ze stínu raní Dva valinorské stromy a Ungoliant vysaje jejich světlo.

*Tak padla na Valinor velká tma. O činech onoho dne se mnoho vypráví v Aldudénië, kterou složil Elemmírë z Vanyar a kterou znají všichni Eldar. Žádná píseň ani příběh však nemohly obsáhnout všechno hoře a zděšení, jež tehdy nastalo. Světlo zhaslo, ale Tma, která následovala, byla víc než ztráta světla. V té hodině vznikla Tma, jež se nezdála nedostatkem něčeho, ale věci, která má vlastní bytí: byla totiž zlobou vytvořena ze světla a měla moc bodat do očí, vnikat do srdce a mysli a rdousit samotnou vůli.*⁹⁹

Tady můžeme sledovat, že se nejedná o pouhou absenci světla, nýbrž něco víc, jakousi korupci, či perverzi světla. Tolkien konstruuje nový pohled na zlo jako absenci dobra; tma není pouze nepřítomností světla, ale má své vlastní bytí, je to *zloba vytvořená ze světla*.¹⁰⁰ Fliegerová říká, že stín zla není pouhou absencí ale bezbožným *odmítnutím* světla. „*Tma, která padla na Valinor je sama sobě paradoxem; je to pocíťovaná přítomnost absence – absence toho světla, jež bylo životem Valinoru.*“¹⁰¹

Dalším důležitým aspektem pro pochopení povahy zla v Tolkienově díle je jeho vlastní, sebezničující povaha. „*Zvláštní síly mají naši nepřátelé a zvláštní slabosti!*“ řekl Theodén. „*Odedávna se však říká: zlo často zmaří jiné zlo*“¹⁰² Sama povaha zla vede k jeho vlastní zkáze a jeho akty často vedou k nečekanému prospěchu hrdinů příběhu. Vhodným symbolem je souboj Samvěda Křepelky, hobita, který nejméněji následuje Toho, kdo nese prsten, a Oduly, největší z potomků Ungoliant, kterou nemůže zranit žádná lidská síla, ale sama se nabodne na hobitův meč *hybnou silou své vlastní kruté vůle, silou větší než ruka kteréhokoli válečníka*.¹⁰³ Sama Ungoliant po zničení Dvou stromů začne zběsile útočit a pojídat vše, na co přijde, až *nakonec v naprosté vyhladovělosti sežrala samu sebe*.¹⁰⁴ Jednou z častých výrazných charakteristik nepřátelských postav je touha po moci jako jediná míra jejich jednání, tak jako je tomu u „*aliance*“ Sarumana, jednoho z pěti čarodějů, a Saurona, kde je jejich spojení spíše rivalitou, která jim znemožňuje prohlédnout plány protivníků.¹⁰⁵ Symbolem této touhy po moci

⁹⁹ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 72

¹⁰⁰ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 128

¹⁰¹ FLIEGER, Verlyn. *Splintered Light: Logos and language and Tolkien's World*. 2.vyd. Kent State University Press, 2002. s. 135

¹⁰² TOLKIEN, J. R. R. *Dvě věže*, s. 178

¹⁰³ Tamtéž. s. 95

¹⁰⁴ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 76

¹⁰⁵ FERRÉ, Vincent. *Na březích Středozeemě*, s. 194

je nepochybně Prsten, předmět, v němž je uzamčena moc Temného pána, a snaha o jeho zničení je středobodem celé trilogie *Pána prstenů*. Ačkoliv Saruman tvrdí, že chce sloužit Temnému pánu, rovněž o Prsten usiluje a nárokuje si jeho moc. „*U takových zlých pronárodů je těžko určit, kdy jsou spojenci a kdy podvádějí jeden druhého.*“¹⁰⁶ Sluhové Nepřítele mezi sebou často bojují a hádají se, díky čemuž se hrdinové opakovaně dostávají z nepříjemných situací a nedostatek jejich soudržnosti často vede k zabíjení a ničení vlastních sil. To je završeno ve třetí knize trilogie, kdy Glum, jenž je po dlouholetém nošení Prstenu zotročen jeho mocí, zraní Froda a sebere mu Prsten, a přitom nechtěně zničí Sauronovu moc. Sama povaha prstenu vedla k jeho sebezničení a v konečném důsledku se stala tou největší pomocí, které se mohlo Frodovi dostat, neboť on sám nemohl Prsten zničit.¹⁰⁷

*Zrádce může někdy zradit i sebe samého a vykonat dobro, které nezamýšlel.*¹⁰⁸

2.3. Krása

Tolkien miloval krásu stvořeného světa, jak můžeme v jeho díle vidět kdykoliv, když popisuje přírodu, stromy, květiny, ptáky či jiné tvory. Líčení přírody má tak v Tolkienově díle neobyčejně významné místo a jako odpověď lidského nitra na její krásu, krásu stvoření, vystavuje pocit úžasu, nebo okouzlení. Eldar, elfové, již přijali volání Oromého, jednoho z Valar, jsou „bytostmi úžasu.“¹⁰⁹

*...v tu hodinu procitly Děti země, Ilúvatarovi Prvorození. U hvězdného jezera Cuiviénenu, Vody probuzení, vstali z Ilúvatarova spánku, a když bydleli u Cuiviénenu ještě mlčky, jejich oči nejdříve ze všeho spatřily nebeské hvězdy. Proto vždy milovali hvězdný svit... Dlouho bydleli ve svém prvním domově u vody pod hvězdami, s úžasem chodili po Zemi a začali vytvářet řeč a pojmenovávat všechno, čeho si všimli.*¹¹⁰

V primitivním elfském jazyce Quenya je citoslovcem úžasu slovo *ele*, kterým elfové vyjádřili úžas nad krásou hvězd. To se pak stalo základem pro pojmenování hvězd slovem *el* či *elen*, a od toho bylo odvozeno i jejich pojmenování Eldar, tedy hvězdný lid nebo také lid úžasu.¹¹¹

¹⁰⁶ TOLKIEN, J. R. R. *Dvě věže*, s. 152

¹⁰⁷ FERRÉ, Vincent. *Na březích Středozemě*, s. 196

¹⁰⁸ TOLKIEN, J. R. R. *Návrat Krále*, s. 76

¹⁰⁹ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 85-86

¹¹⁰ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 44-45

¹¹¹ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 86

Kontrastem pro pocit úžasu je podle Hoška chamtivost, touha věci vlastnit. Ta je často představena v lidech, ale může být rozhodující silou téměř všech bytostí¹¹². Ve vztahu s přírodou jde o kontrast úžasu nad její krásou a chamtivosti po ní jako zdroji surovin a užitečných materiálů. Tolkien často vykresluje přírodu jako něco nepatřící lidem, něco svébytného, nezávislého, až v takovém osamostatnění od pragmatismu lze nalézt kouzlo úžasu.¹¹³ Vhodným příkladem je tajemná postava Toma Bombadila, který dokáže ocenit přírodu právě proto, že po ničem netouží, a přestože nic nevlastní tak je „*Pánem lesů, vod a kopců*“.¹¹⁴ Uvědoměním si nesamozřejmosti přírody může člověk zakusit úžas, jako Frodo a Sam, když pobývají v Lórienu.¹¹⁵

Lisa Coutras ve svém díle *Tolkien's Theology of Beauty* objasňuje blízký vztah pojmů krása, dobro a pravda, což je podle mého vhodný přístup, jak interpretovat Tolkienovo dílo. Věci, které jsou dobré, jsou povětšinou i krásné. I kdyby neměly vyzařovat světsky estetickou krásu, jsou krásné zevnitř, tedy transcendentálně krásné. Tolkien věřil, že krása příběhu je spjata s metafyzickou pravdou vloženou do jeho vyprávění. *Ačkoliv krása příběhu nezajišťuje v něm obsaženou pravdu, jsou to vedle sebe stojící pojmy*.¹¹⁶ Hodnota narativní krásy, kterou nevztahoval pouze na křesťanské příběhy, byla hluboká a komplexní. Nejenže věřil, že krása příběhu může naznačovat božské pravdy, ale že je schopná formovat touhu po přetvarování morální představitosti.¹¹⁷

Vždycky je tady dobro: mnohem skrytější, mnohem méně zřetelné, pouze zřídka kdy propukající v rozeznatelné a viditelné krásy slova, skutku, či obličeje – ani když je tady posvátnost, která je mnohem mocnější než zřetelná, představovaná zkaženost.¹¹⁸

Na terminologii v tomto dopise můžeme vidět, jak Tolkien dobro definuje skrze *krásu* řeči, činu a výrazu, a tím vykresluje vzájemný vztah obou pojmů. Poté jsou *dobro* a *krása* spojovány s *posvátností*, a tím vykresluje posvátnost jako *krásu dobra*¹¹⁹ Dále je tady naznačena jeho představa o základní hybné síle jeho světa, tedy převaha dobra *mnohem mocnějšího než představovaná zkaženost*. Také je dobro popisováno jako něco *skrytého*, a přesto schopného

¹¹² Viz. Boje mezi elfy o Silmarilly

¹¹³ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 87

¹¹⁴ TOLKIEN, J. R. R. *Společenstvo Prstenu*, s. 122

¹¹⁵ Tamtéž. s. 329

¹¹⁶ CARPENTER, Humphrey. *Letters of J.R.R. Tolkien, dopis č. 96*

¹¹⁷ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 12

¹¹⁸ CARPENTER, Humphrey. *Letters of J.R.R. Tolkien, dopis č. 69*

¹¹⁹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 12

propuknout do hmotného světa skrze zakoušení *krásného*, kdy skrytost nevyjadřuje absenci, nýbrž transcendenci: neviditelné a přesto všudypřítomné. *Dobro, krása a pravda* definované jako vyslovující a vše zastřešující síly posvátnosti, jsou v souladu s transcendentální teologií římskokatolického myšlení. „*Konání dobra je doprovázeno nezaslouženou duchovní radostí a mravní krásou. Stejně tak je pravda spojena s radostí a jasem duchovní krásy. Pravda je krásná sama od sebe.*“¹²⁰

Mnoho učenců nachází paralely mezi Tolkienovou prací a teologickým dílem Hanse Unse von Balthasara. Například katolický autor Stratford Caldecott napsal, že Balthasarova teologie představuje „*teologickou estetiku, po které skupina Inklings prahla či kterou obsáhli ve svých pracích.*“¹²¹ Balthasar tvrdí, že krásu je těžké definovat, když napsal „*krása je poslední věc, o které se intelektuální mysl odváží pojednávat, jelikož jako nekontrolovatelná nádhera tančí mezi dvojí konstelací pravdivého a dobrého.*“¹²² Krása je pro něj jednotou formy a nádherného, tedy figury a toho, co z figury vyzařuje. Tato jednota je v jeho mysli naprosto zásadní, neboť nádhera jako taková vyžaduje určitou hmotnou formu, aby mohla vyzařovat. Krása tedy sama o sobě není zcela transcendentální, ale přírodní svět je takovou krásou naplněn. Zakoušením krásy tak vnímáme duchovní záři materiální formy, čímž se přenášíme v roztržité nadšení, zažíváme *pohlazení na duši*. Balthasar taky ale objasňuje, že ryzí nefalšovaná krásu je něco jiného než subjektivní představa o estetice, neboť krásu jako taková může klamat a skrývat opak dobra, podobně jako u Tolkiena, když je Galadriel pokoušena vzít si Prsten a praví: „*A já nebudu temná, ale krásná a strašlivá jako jitro a noc! Sličná jako moře a slunce a sníh na Hoře! Děsivá jako bouře a blesk! Silnější nežli základy země. Všichni mě budou milovat a zoufat!*“¹²³ V tomto ohledu na krásu nelze nahlížet světsky a používat pouze kategorií světské estetiky, (ačkoliv se to nemusí vzájemně vylučovat) ale je nutné vnímat krásu jako transcendentální vlastnost bytí stojící vedle pravdy a dobra.¹²⁴

Podobně to můžeme vnímat i u Tolkiena, kde dobro, pravda a krásu stojí vedle sebe a jsou spojeny v přesah stvořeného, hmotného světa. Hloubka této krásy čerpá ze samé metafyzické struktury světa, ze struktury prvotního stvoření. Zakoušením takové krásy, pocitem úžasu a okouzlení, je zakoušena dokonalost původního světa.¹²⁵ Krása je tedy bytostně spjata

¹²⁰ *Katechismus katolické církve*. Přeložil Josef KOLÁČEK. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1995. čl. 8, kap. 6, teze 2500

¹²¹ CALDECOTT, Stratford. *The Power of the Ring: The Spiritual Vision Behind the Lord of the Rings*. 2. vydání. New York: Crossroad, 2005. s. 182, poznámka 33

¹²² BALTHASAR, Hans Urs von. *Glory of the Lord, vol. 1*, s. 18

¹²³ TOLKIEN, J. R. R. *Společenstvo Prstenu*, s. 343

¹²⁴ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 15

¹²⁵ Tamtéž. s. 15-17

se smysly vnímatelnou realitou a stejně tak je to kvalita duchovní povahy. Je nebeského původu, který s sebou vždy nese a prozrazuje ho těm, jež na ni nahlízejí. Proto Tolkien líčí elfy jako bytosti úžasu, neboť elfové, kteří nejsou poznamenáni zlem tolik jako lidé neztratili schopnost vnímat svět kolem sebe s pocitem úžasu. *Stvoření zvučí nebeskou Hudbou, příroda je prostoupena svatou přítomností nebeského Světla. Úžas je tedy zcela náležitou odpovědí. Ti, kdo žasnou, mají pravdu.*¹²⁶ V dopise svému synovi Christopherovi Tolkienovi se rozepíše o zakoušení Pravdy a hovoří o své představě o podstatě lidského bytí.¹²⁷

*Byl jsem ohromen a prožíval tu zvláštní emoci, kterou všichni máme – ačkoliv ne příliš často. A najednou jsem si uvědomil, co to je: ta věc, o které se celou dobu snažím psát a kterou se snažím vysvětlit... ...přiradil sem k tomu slovo ‚eukatastrofa‘: ten náhlý, šťastný obrat v příběhu, který tě naplní radostí, která vede až k slzám. A došlo mi, že podstatou této zvláštní emoce je náhlý záblesk Pravdy, tvoje celá podstata, spoutaná v řetězech materiálních příčin a důsledků, řetězech smrti, při tom zakouší náhlou úlevu jako když se ti podaří nahodit vymknutý kloub u končetiny.*¹²⁸

Vykresluje tak realitu člověka jako něco poškozeného, nepřírozeného, jako kdyby člověk neměl být součástí tohoto *řetězce smrti*. To je zřejmý odkaz na Adamův pád, křesťanský mýtus o Ráji jako neposkvřněném světě, jenž byl člověku odepřen. Svou víru v existenci Ráje vysvětloval zvláštním pocitem, jenž je vtištěný v každém lidském srdci. Pocit vnitřní nenaplnitelné touhy, kterou člověk zakouší skrze krátkodobé vize jeho dokonalé krásy. V kontrastu této touze Tolkien vystavuje pocit vyhnání, pocit, že svět není takový, jaký býval, a hlavně jakým být měl. Věřil, že existuje *posvátnost*, síla větší než zjevná špatnost a zkaženost, a zakoušením této posvátnosti zažíváme transcendentální realitu, krátkodobě vnímáme záblesk Ráje, světa, pro který byli lidé původně stvořeni.¹²⁹ *Tolkien a Balthasar se shodují v mnohém: záře krásy vypovídá o samozřejmosti původního světa. Lidstvo bylo prvotně vytvořeno pro svět, ve kterém existuje holistická jednota dobra, pravdy a krásy: svět, který byl ztracen, když byl člověk vypovězen z Ráje. Po této pravé realitě zůstává v lidské přirozenosti věčně zakořeněná touha.*¹³⁰

Na transcendentální krásu tedy můžeme nahlížet jako na věčnou nádheru uvnitř materiální sféry. Ačkoliv z mytologického hlediska má jeho práce nepochybně svůj původ

¹²⁶ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 90, přímá citace

¹²⁷ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 17

¹²⁸ CARPENTER, Humphrey. *Letters of J.R.R. Tolkien, dopis č. 89*

¹²⁹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 17

¹³⁰ Tamtéž. s.17, přímá citace

v křesťanském mýtu, mnohé prvky jeho přístupu ke kráse se podobají kráse v pojetí keltského mýtu, například představa keltského „jiného světa,“ kterou Burnsová připodobňuje k elfským říším Roklinky a Lothlórienu.¹³¹ Tolkien ve svých dopisech vyjádřil svou náklonnost vůči keltské kráse, ale také zdůraznil svou averzi vůči představě keltského mýtu a aktivně se snažil svoje legendárium distancovat od jakéhokoliv keltského naboženství.¹³² Keltský mýtus je ve své povaze *tajuplný a nevyzpytatelný*,¹³³ což jsou kvality, které se Tolkienovy protivily a zdály se mu nerozumné a nekompletní. Tolkien považuje keltský mysteriózní půvab za krásný, ale až když dosáhne smysluplné jednoty, neboť věřil že mýtická krása zprostředkovává pravdy světa. Ve svých pohádkách se tak snažil mýtus podložit rozumem a vytvářet tak *úzkou souvislost mezi racionálním řádem světa a krásou pohádkové říše*.¹³⁴

*Zář každého stromu v sedmi hodinách dorůstala plnosti a opět pomasínala a každý se zase probouzel k životu hodinu předtím, než druhý přestal svítit. Tak nastávala ve Valinoru každý den dvakrát mírná hodina měkčího světla, kdy byly oba stromy tlumené a jejich zlaté a stříbrné paprsky se mísily... ..Tak začaly Dny blaženosti Valinoru, a tak také začalo Počítání času.*¹³⁵

V tomto úryvku krása není něco tajuplného a nevyzpytatelného, ba naopak je to krása opřená o smysluplnost a je zde jasně vidět, jak spojení vědy a představivosti vytváří harmonickou krásu, jež zajišťuje dobro ve stvořeném řádu. Tolkien věřil, že mýtická krása zprostředkovává věčné pravdy vlastní světu, takže i když v jeho psaní můžeme nalézt prvky krásy typické pro pohanský mýtus, používá je k představení transcendentální reality, jež spojuje přirozené a nadpřirozené, a tím vytváří stvoření dobra, pravdy a krásy.¹³⁶

Jak jsem zmínil v první části, Tolkien věřil že lidská kreativita je napodobováním Božské tvořivosti, která pohání k aspiraci na stejnou tvůrčí krásu, jaká je zakoušena v přírodě a v jeho fiktivním světě tomu není jinak. Krása není vyčerpána krásou stvoření, krásou světa, ale nadále vzniká ze svobody a tvořivosti nadaných tvorů, rozhojněna především v umělecké tvorbě děl. Stejně jako v písních andělských bytostí Ainur, skrze které *procitla velká krása*¹³⁷ i v uměleckých dílech elfů spočívalo prvotní Světlo, které dalo za vznik kráse nové. A rovněž

¹³¹ BURNS, Marjorie. *Perilous Realms*. s. 54

¹³² CARPENTER, Humphrey. *Letters of J.R.R. Tolkien, dopis č. 124 a 163*

¹³³ BURNS, Marjorie. *Perilous Realms*. s. 61

¹³⁴ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 50

¹³⁵ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 34

¹³⁶ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 50

¹³⁷ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 11

je tomu i u lidských umělců, již tvoří artefakty a staví monumentální města velké krásy,¹³⁸ v nichž je možné zahlédnout záblesky Krásy nebeského původu. Krásy, která rozjitřuje touhu po Ráji.¹³⁹

2.4. Vtělené bytosti

*Když prvně vyšlo Slunce, probudily se v zemi Hildórien ve východních končinách Středozemě Ilúvatarovy Mladší děti; Slunce však ponejprv vstalo na Západě a otvírající se oči lidí se k němu obrátily, a když se jejich nohy vydaly na pouť po Zemi, většinou se ubíraly tím směrem. Eldar jim říkali Atani, Druhý lid, ale také Hildor, Nástupci, a všelijak jinak: Apanónar, Druhorození, Engwar, Neduživí, a Fírimar, Smrtelní; rovněž Uchvatitelé, Cizinci a Nevyzpytatelní, Samoprokletí, Těžkorucí, Noční bázlivci, Děti Slunce.*¹⁴⁰

V Tolkienově světě existuje transcendentální světlo, které sjednocuje duchovno a fyzično, světlo bytí, jež září skrze vše, co existuje, a právě skrze takové světlo vyzařuje skrytá krása fyzického světa. Světlo bytí je vyjádřením vnitřní nádhery, jež pramení z hlubin materiální formy. Hlubina je tady důležitým pojmem, který obdobně používá i Hans Urs von Balthasar. Tato hloubka je vyznačena určitou hierarchií existencí, v níž čím větší je hloubka formy, tím oslnivěji se může vnitřní světlo formy projevit.¹⁴¹ *Když postupujeme z rostliny na zvíře a ze zvířete na člověka, zakoušíme tak prohlubující se niternost a vedle komplexnějších forem těla jsme svědky prohlubující se svobody projevu formy.*¹⁴² Nerozdělitelná jednota materiálního a nemateriálního se spojuje v něco, co Balthasar nazývá svobodou projevu, ve které se duch vyjadřuje skrze tělesné vzezření. Na vrcholu této hierarchie stojí lidská existence, kdy člověk vnímá největší hloubku ducha, neboť lidská existence je ta, jež reflektuje absolutní Bytost. Balthasar klade na hloubku bytí velký důraz, neboť skrze tyto hloubky vytváří základ pro zakoušení krásného.¹⁴³

Světlo bytí jako vyjádření úplnosti bytí funguje podobně i u Tolkiena, ale v jeho mytologii jsou nejvyššími bytostmi kromě lidí i elfové, které dohromady nazývá vtělenými bytostmi. Světlo elfských očí a tváří je na první pohled mnohem zřetelnější, a aniž by se

¹³⁸ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 90-91

¹³⁹ Tamtéž. s. 91, přímá citace

¹⁴⁰ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 97

¹⁴¹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 65

¹⁴² BALTHASAR, Hans Urs von. *Glory of the Lord*, vol. 1, s. 21

¹⁴³ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 65

projevila plná hloubka jejich bytí, tak vyzařují vnitřní světlo svého jsoucna, které je na projeveném povrchu viditelné. V Pánovi prstenů na toto světlo odkazují Frodo a Sam, když potkají průvod elfů: „*Nenesli žádná světla, a přece jako by jim kolem nohou padal přisvit podobný světlu měsíce, než vyjde nad pahorky.*“¹⁴⁴ Plná hloubka jejich ducha ale zůstává skrytá a projevuje se jen za určitých okolností. Jedním z prostředků projevení celé jejich ohromující nádhery je udatnost a zuřivost, jak můžeme vidět v *Silmarillionu*, když se mocný velekrál Fingolfin utká v boji s Morgothem.

*Pln zloby a zoufalství nasedl na svého velikého bílého koně Rochallora, vyjel sám a nikdo ho nemohl zadržet. Přehnal se Dor-nu-Fauglithem jako vítr prachem a všichni, kdo viděli jeho nájezd, prchali v úžasu, protože mysleli, že přijel sám Oromë: posedlo jej totiž velké šílenství zuřivosti, takže jeho oči svítily jako oči Valar.*¹⁴⁵

Ve svém mocném hněvu povstane do úplnosti svého bytí a projeví se naprosto ohromující krásou, neboť v jeho vzteku je odvahy a hrdinství. V ten moment je tak mocný, že jeho síla převyšuje všechny vtělené bytosti a když se napřímo utká s Morgothem v jeho fyzické formě, podaří se mu ušetřit rány tak hluboké, že už se nikdy zcela nezhojí.¹⁴⁶

Transcendentální záře vtělených bytostí nemá prvotní podstatu, ale je odvozena ze Světla Ilúvatarova, absolutní bytosti, jež je zdrojem všeho jsoucna. Ačkoliv vtělené bytosti skrývají hloubku a svobodu sebevyjádření, jsou omezeny zákony bytí – mají tělo, jež je tvořeno fyzickou hmotou Ardy, ale na rozdíl od zvířat mají schopnost racionálního uvažování nad vlastním sebevyjádřením a mají schopnost svobodné vůle, jež se může vyjevit právě skrze jejich tělo. Podle Balthasara se v hloubce vnitřního ducha a svobodě sebevyjádření těla projevuje Duch a Svoboda boží, velmi podobně je tomu i u Tolkiena. Proto duchovní bytosti Ainur nazývají lidi a elfy *Ilúvatarovými dětmi*, jelikož skrze svou svobodnost a racionalitu odrážejí svého stvořitele Ilúvataru, jediného, kdo dokáže svobodně stvořit racionální bytost.¹⁴⁷

Racionalita bytostí přichází s oduševněním hmoty, vytvořením jednoty nehmotného a hmotného, což můžeme sledovat v části knihy, kde jsou stvořeni trpaslíci, kteří dostanou schopnost vlastního sebevyjádření. Jeden z Valar, nazývaný Aulë, jenž je pánem kovářství a jeho podílem na Hudbě Ainur byla hmota, která se stala zemí, se v tajnosti pokusí vytvořit

¹⁴⁴ TOLKIEN, J. R. R. *Společenstvo Prstenu*, s. 82

¹⁴⁵ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 153

¹⁴⁶ Tamtéž. s. 153

¹⁴⁷ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 68

bytosti podobné lidem a elfům, neboť si přeje žáky, již by se učili jeho moudrosti a řemeslům. Navrhne jejich formu ve snaze připodobnit je elfům, Dětem, jež mají teprve přijít. Z hmoty je uková, ale nemá schopnost vytvořit duši, tedy ani oduševnit jim těla, a tak nemají schopnost svobodného sebevyjádření. Od Aulého dostali schopnost pohybu, ale postrádají vlastní vůli, schopnost jednat a žít, a tak můžou jednat jen dle vůle Aulého. Tehdy k němu promluví Ilúvatar, jenž ovšem věděl, co se stalo. „*Proč jsi to učinil? Proč se pokoušíš o něco, o čem víš, že to přesahuje tvou sílu a pravomoc? Vždyť máš ode mne darem jen své vlastní bytí a nic víc, a proto mohou stvoření tvé ruky a mysli žít jen oním bytím, budou se pohybovat, jen když na to budeš myslit, a když budou tvé myšlenky jinde, zůstanou stát. Po tom jsi toužil?*“¹⁴⁸ Tehdy se Aulě zalekne a vysvětluje že nechtěl panovat, ale že chtěl pouze vytvořit další bytosti, jež by, podobně jako on sám, mohly vnímat krásu světa, a tak Ilúvatarovi navrhne že je vlastní rukou pobije. Ilúvatar ale cítí vůči Aulému soucit a daruje těmto tvorům duši, která jim umožňuje svobodné myšlení a schopnost sebevyjádření.¹⁴⁹ Přijme tak tyto bytosti jako své „adoptované“ děti, jejichž ultimátní počátek je v Něm.¹⁵⁰

Vtělené bytosti jsou na rozdíl od duchovní rasy Ainur, která sice může nabýt fyzické formy, situovány jako součást fyzického světa. Jejich duše jsou vtělené ze své přirozenosti, jejich existence je neoddělitelná jednota materiálního těla a nemateriálního ducha a vytváří jakýsi aktivovaný celek. Balthasar odmítá Platónovo pojetí lidského bytí jako duality těla a duše, ale vysvětluje lidské bytí jako jejich neoddělitelnou jednotu. Smrt ve fyzickém těle je podle Platóna pouze oddělením lidské duše, která ale existuje jako věčná a samostatná entita, ale v Balthasarově myšlení vstupuje duše do stavu bytí pouze s tělem, pouze tak může ovládat svou vlastní existenci. Lisa Coutras ve své práci shrnuje přirozenost ztělesněných bytostí do třech aspektů: „(1) *Jsou to duše, které vycházejí přímo z Ilúvatara, a reflektují jeho svobodnou vůli a racionalitu jeho Bytí; (2) aby mohly ve svém životě činit, potřebují materiální tělo; a (3) tělo a duše jsou stvořeny jako vzájemně integrovaná jednota a oddělovat je jako znaky bytí je v rozporu s jejich zamýšleným tvarem.*“¹⁵¹

Elfové a lidé jsou si ve své biologickou přirozenosti podobní v mnohém, ale k účelům mojí práce nejlépe slouží se dále zabývat jejich vzájemnými rozdíly. Takový rozdíl je ve smrti, která představuje fundamentální rozdíly v jejich situovanosti, neboť smrt je pro člověka

¹⁴⁸ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 39

¹⁴⁹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 68

¹⁵⁰ Původ trpaslíků nám pomáhá pochopit oduševnění těla v Tolkienově práci, ale v této práci se na ně dál zaměřovat nebudu, a dále se budu zabývat především lidmi a elfy, kteří jsou důležitější pro ústřední téma mojí práce.

¹⁵¹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 69

nepřirozeným oddělením těla a duše. Smrt pro elfy a lidi proti sobě stojí v zásadním kontrastu: elfové jsou „nesmrtelní,“ a naproti nim stojí „smrtelní“ lidé; elfové dosahují v životě plnosti svého bytí, zatímco lidé pouhého zlomku. Vytvořením fiktivní rasy elfů vytváří Tolkien protiklad k lidské smrtelnosti a dále se pomocí něj zabývá podstatou nesmrtelnosti a věčnosti. Využitím tohoto kontrastu mezi smrtí a nesmrtelností Tolkien prozkoumává samu podstatu lidského bytí, což se již netýká pouze jeho fiktivního světa. Tolkien se tématem smrti nejdůkladněji zabývá v dialogu *Athrabeth Finrod ah Andreth*, jenž je součástí desátého svazku *Úplných dějin Středozeemě nazvaného Morgothův prsten*¹⁵² a kterému se mimo jiné budu podrobně věnovat v následující části mojí práce.

¹⁵² TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*.

3. ČÁST – NESMRTELNOST

3.1 Elfové a lidé

Myslím, že jádrem mého příběhu nejsou dokonce ani Moc nebo Nadvláda. To mi nabízí pracovat s motivem Války, pracovat s něčím tak temným, a tak hrozivým, že se to může zdát nadevše důležité, ale není to víc než jen ‚prostředí‘ ve kterém se můžou moje postavy projevit. Jeho skutečným tématem je podle mne něco mnohem nadčasovějšího a těžšího, a sice Smrt a Nesmrtelnost: záhada lásky k tomuto světu v srdcích druhu „odsouzeného“ k tomu, aby ho opustil a – zdá se – ztratil; úzkost v srdcích druhu „odsouzeného“ k tomu, že ho neopustí, dokud celé jeho zlem vyvolané dějiny neuplynou.¹⁵³

Tolkien v tomto dopise píše, že opravdovým ústředním tématem jeho díla je smrt a nesmrtelnost, a na to navazující koncepty. Toto téma je nejobsáhleji vykládáno skrze přirozenou podstatu elfů a lidí, kteří se přes svou biologickou podobnost vztahují ke světu zcela odlišně. Tato diference má svůj základ v jejich vztahu ke stvoření a času, čímž se rozcházejí i jejich duchovní osudy a vrozené strasti, čímž je ovlivněna i jejich získávaná zkušenost. Elfové jsou *nesmrtelní*, neumírají s věkem, ale rostou do své úplnosti, aniž by v životě podléhali rozkladu těla způsobeného stárnutím. Mohou se stát subjektem smrtelné nehody, kdy utrpí zranění, které jim život vezme, ale jejich duše se může navrátit do světa ve spojení s novým tělem. Ti, jež opustili Valinor a zůstali ve Středozemi jsou tak svou duší připoutáni ke světu, který ale není Rájem, jsou součástí zraněného světa postiženého zlem; jsou připoutáni ke světu rozkladu, smrti a smutku. Na druhé straně tady stojí smrtelní lidé, kteří umírají důsledkem stárání, i když se jim úspěšně podaří vyhnout se všem smrtelným nehodám. Jejich vědomosti a zkušenosti naznačují, že jejich odchod ze světa je konečný a sami jsou během života tělem i duší subjekty slábnutí, stárnutí a omezenosti života.¹⁵⁴ V chronologii historie Ardy se Valar poprvé problémem smrti zabývají, když se ve Valinoru elfka Míriel dobrovolně vzdá své duše: „*Když Míriel porodila syna, strávilo jí to na duchu i na těle a po jeho narození toužila být zproštěna námahy žití.*“¹⁵⁵ Její osud je pak dále rozebrán v *Zákonech a zvyklostech Eldar*, kde velekrál Valar Manwë popisuje holistickou integraci těla a duše jako jejich základní přirozenost a poukazuje na nepřirozenost jejich násilného oddělení. Po takové smrti pak duše elfů odchází do Mandosových síní, sídla mrtvých, kde duše touží po svých tělech, do kterých mohou být znovu

¹⁵³ CARPENTER, Humphrey. *Letters of J.R.R. Tolkien*, dopis č. 186

¹⁵⁴ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 70-71

¹⁵⁵ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 59

vtěleny, jestliže tak Mandos, pán osudu, rozhodne. Pokud je jejich původní tělo zničeno, mohou být znovuzrozeni jako jejich původní já a postupem času znovuzískat vzpomínky a navrátit se tak ke svému původnímu životu.¹⁵⁶ Nejvýznamnějším textem, který se zabývá fundamentálními rozdíly v osudech vtělených bytostí a nastiňuje, co v rámci Tolkienova světa znamenají koncepty nesmrtelnosti a smrtelnosti, je *Athrabeth Finrod ah Andreth*, do angličtiny překládaný jako *The Debate of Finrod and Andreth*, v němž se odehrává dialog mezi dvěma postavami zastupujícími obě zmíněné rasy – elfským králem Finrodem Felagundem, přezdívaným Přítel lidí, a moudrou smrtelnicí Andreth, jejíž jméno v elfském jazyce znamená trpělivá.¹⁵⁷

Tento text Tolkien sepsal během pěti let po vydání *Pána prstenů*, ale jeho syn Christopher, který se postaral o knižní vydání většiny otcových nedodělaných či nevydaných rukopisů, nemůže zcela jistě potvrdit, zda otázky, které v dialogu vyvstávají, nejsou starší.¹⁵⁸ Chronologicky spadá tato konverzace do Dávných dnů Prvního věku Středozemě, do doby Beleriandských válek. Elfský král Finrod Felagund byl prvním své rasy, kdo se spřátelil s lidmi po jejich příchodu a stal se mezi nimi obdivovaným pro svou moudrost. Mezi Noldor, elfy, již jako druzí doputovali do Valinoru, je nejmoudřejší a jeho zájem o záležitosti mysli je všechny přesahuje. Andreth, v době dialogu stará 48 let, je moudrá žena z Beorova domu, vzdělaná v historii lidí a sdílí hlubokou lásku s Finrodovým bratrem Aegnorem.

Prvním důležitým tématem představeným v dialogu je lidský neklid srdce, pocit bezdomoví, který nevyhnutelně provází lidskou existenci:¹⁵⁹

„Takže jste tady spokojeni?“ Zeptal se Finrod. „Spokojení? Srdce žádného člověka se nemůže upokojit. Všechno loučení a umírání je zármutkem, a když uvadnutí přijde jen o trochu později, je to alespoň něco, malé pozvednutí Stínu.“¹⁶⁰

V rámci Tolkienova legendária jsou lidé Ilúvatarem stvořeni jako bytosti, které se v tomto světě nikdy necítí tak úplně doma. Hledí za jeho hranice, aniž by věděly kam, v jejich srdci je ukrytý neklid, jehož měrou je vědomí smrtelnosti – vědomí, které způsobuje, že se člověk nikdy nemůže v tomto světě zcela zabydlet.¹⁶¹ Lidé jsou tak situováni do světa, kam zcela nepatří, a proto jsou elfy často nazýváni Cizinci, či Hosty. Lidé jsou smrtelní – jejich životy jsou křehké,

¹⁵⁶ TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*, s. 205-207

¹⁵⁷ Tamtéž. s. 305

¹⁵⁸ Tamtéž. s. 303-304

¹⁵⁹ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 91

¹⁶⁰ TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*, s. 307

¹⁶¹ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 92

podléhají nemocem a ve srovnání s elfy jsou velmi krátké. Elfský král předpokládá, že smrtelnost je pro lidi jejich pravou přirozeností, stejně jako je tomu u všech menších živočichů a rostlin. Jeho vnímání lidského osudu je ovlivněno chápáním své vlastní životní perspektivy: elfské duše jsou nezničitelné, jsou součástí tohoto světa a po fyzické smrti těla se za pomoci Valar mohou navrátit k vtělenému životu, z čehož vyvozuje, že lidské duše k němu stejným způsobem připoutány nejsou, jinak by se také vracely, oddělení duše a těla chápou jako lidskou přirozenost.¹⁶²

Elfové, stojící na druhé straně, jsou předurčeni žít tak dlouho, jak bude trvat fyzický svět, nehledě na to, kolikrát jsou během toho zabiti. Eä, tento fyzický svět, který jest, ale existuje v Čase a jednou musí nutně skončit, nemůže být věčný, neboť věčný je jen Ilúvatar. Jsou sice nesmrtelní v těle, tedy v hmotě, ale jsou k ní také připoutáni, jsou součástí časově ohraničeného světa rozkladu. Po skončení Ardy nemají příslib dalšího světa a pravděpodobně zahynou, protože jejich duše nebyly stvořeny k životu jinému než v materiálním světě.¹⁶³

Konec světa přijde. To víme všichni z nás. A poté musíme zemřít; zdá se, že pak musíme úplně zaniknout, protože patříme do Ardy, jak naše hroa, tak i fea.¹⁶⁴ A co přijde potom? Odchod bez návratu, jak říkáš, nejzazší konec, nenapravitelná ztráta? Náš lovec je pomalý, ale nikdy neztratí stopu. A až naposledy zatroubí na svůj roh, nemáme žádnou jistotu, žádný příslib. A nikdo s námi nemluví o naději.¹⁶⁵

Finrod je zaskočen jejím tvrzením, že tomu nebylo vždycky tak, že lidé nejsou tací jako na počátku, jako byli ve své pravé přirozenosti.¹⁶⁶ Ačkoliv uznává, že fyzický svět je Melkorem neodmyslitelně nakažen, nemohl podle něj změnit esenciální podstatu lidského bytí, neboť tak může učinit jen Ilúvatar. V Hudbě Ainur byla Melkorovým zlem nakažena všechna hmota Ardy a bylo tomu tak dřív, než jejich fea procitla v holistické integraci s hroa, jež je touto zlem nakaženou hmotou tvořeno. Takový svět je v Tolkienově legendáriu nazýván jako Arda Zkažená¹⁶⁷, svět, jenž je neodmyslitelně ovlivněný Melkorovou snahou zvrátit a zkazit všechno, co ostatní Valar pro Ilúvatarovy děti budovali. Opravdový dopad Zkažení Ardy přesahuje pouhé hmotné škody, Melkor svou zlou vůli vetkal do samé metafyzické struktury stvoření a žádná

¹⁶² COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 72

¹⁶³ Tamtéž. s. 72

¹⁶⁴ Hroa a Fea jsou Tolkienovými názvy pro něco, co zprvu můžeme chápat jako tělo a duše, ale vzhledem

k povaze Tolkienovy filosofie je vhodné tyto pojmy oddělovat, neboť to čtenáři umožňuje koncept lépe pochopit

¹⁶⁵ TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*, s. 311-312

¹⁶⁶ Tamtéž. s. 309

¹⁶⁷ Volný překlad Tolkienova pojmu „Arda Marred“

hmotná bytost tomu nemůže uniknout; nevyhnutelně ovlivňuje chápání světa a jednání všech bytostí v něm. I když je později Morgoth z Ardy vyhnán, jeho zlo zůstává součástí světa a nikdo, kromě Erua samotného, ho nemůže zcela vymýtit.

Mandos pravil: „Přesto jsou to potomci těch lidí, jenž zavrhli Jeho samotného. To je semínko zla, jež může znovu vyklíčit. Neboť i my, jež máme moc vstoupit do Středozemě a vyhnat Morgotha z Království Ardy, nemůžeme nikdy zcela zničit všechno zlo, jež napáchal, ani nemůžeme najít všechny jeho sluhy – pokud bychom nezpustošili celý Svět, a tak ukončili všechen život; a to udělat nemůžeme.“¹⁶⁸

Andreth ale přesto trvá na tom, že jejich osud není způsobem „pouze“ Zkažením Ardy tak, jak ho chápou elfové. Tvrdí, že krátkost a křehkost jejich životů je jakýmsi speciálním přičiněním Melkora, jež bylo vykonáno na lidech:

To není ten hlas, který Moudří slyší z temnot a dál. Ne, pane, Moudří mezi lidmi říkají: „My jsme nebyli stvořeni pro smrt, nenarodili jsme se proto, abychom umírali. Smrt na nás byla uvalena.“ A hled', strach z ní je s námi pořád, a my jí utíkáme jako kořist lovci, kterému nejde uniknout.“¹⁶⁹

Je přesvědčená, že jejich prvotní návrh byl změněn násilím a původem pocitu nepřirozenosti není závist elfské dlouhověkosti, protože lidská ztracená celistvost bytí přesahuje současné stvoření.¹⁷⁰ Finrodovi přijde její idea o nesmrtelnosti zvláštní, když tvrdí, že to není ta samá nesmrtelnost, jakou zakoušejí elfové, načež Andreth odpovídá, že jejich tradice ohledně nesmrtelnosti nebere existenci elfů v potaz; *všichni [lidé] od počátku cítí, že nejsou zrozeni k umírání. Jejich původní nesmrtelnost přesahuje hranice hmotného světa, byli „zrozeni k věčnému životu, bez Stínu na jeho konci.“¹⁷¹*

Další důležitá otázka vyvstává, když se Finrod ptá, zda andělské bytosti Valar nemají moc zachránit a vyléčit jejich raněný osud. Lidé v Tolkienově světě neměli možnost se s nimi napřímo setkat, sice o nich mohli slyšet od elfů, ale necestovali s nimi, nedostávali od nich instrukce a soudy a většina lidských rodů nemluví ani o NĚm samotném¹⁷². Mezi lidmi tak často dochází ke ztrátě víry v jejich existenci, někdy i v její popření, což elfové vnímají jako akt,

¹⁶⁸ TOLKIEN, J. R. R., TOLKIEN, Christopher. *The Peoples of Middle-earth*. s.484

¹⁶⁹ TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*, s. 309

¹⁷⁰ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 72

¹⁷¹ TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*, s. 314

¹⁷² Jedním z rodů, který stále aktivně uctívá Ilúvatara je rod Marachovců, mezi které patří moudrá žena Adanel, mj. zmiňovaná v dialogu jako srovnávací míra pro přesvědčení Andreth a jejího rodu, kteří jejich víru nesdílejí, či zcela zapomněli.

jehož původem jsou *lživá ústa Melkorova*.¹⁷³ Ačkoliv Andreth pociťuje určitou hořkost vůči Valar a vnímá jakousi opuštěnost ve svém osudu, Finrod na to přináší jinou perspektivu a vykresluje o lidech obraz velkoleposti.¹⁷⁴

*„To tě nikdy nenapadlo, Andreth, že jste se tehdy, v dávných dobách, vymanili z jejich péče a z dosahu jejich pomocné ruky? Nebo že jste vy, Děti Lidí, nebyli bytostmi, kterým mohou vládnout? Neboť jste pro ně příliš velkolepi. Ano, myslím to přesně tak, a neříkám to abych krmil vaši pýchu: příliš velkolepi. Páni sebe sama na Ardě, a zodpovídali se pouze Ilúvatarovi samotnému...“*¹⁷⁵

Finrod přikládá lidem jakousi svobodnou vůli, vykresluje je jako stvořeny k tomu, aby stáli přímo pod Ilúvatarem; aby byli stvořeni *k obrazu Božímu*.

3.2. Dům a Obyvatel

*„Pokud zcela chápeš svá vlastní slova, tvrdíš, že jste měli nehynoucí těla, nesvázaná zákony a limity Ardy, ale přece z ní odvozena a její hmotou udržována. Navíc tvrdíš (ačkoliv si to možná neuvědomuješ) že vaše hroar a fear nebyly v souladu už od samého počátku. My ale věříme, že soulad mezi hroa a fea je esencí pravé nezkažené podstaty všech Vtělených bytostí: Mirroanwi, jak nazýváme Děti Ilúvatarovy.“*¹⁷⁶

Finrod poukazuje na disharmonii, kterou vnímá v tom, co říká Andreth. Tvrdí, že celým svým bytím nepatří do současného stvoření, ve kterém nemohou dosáhnout úplnosti a upokojení, ale přesto jsou v něm a tvoření jeho hmotou. Tolkien tady staví do protikladu povahu elfů a lidí tím, jak rozdílně zakoušejí svět a věci v něm a k představení tohoto kontrastu používá pocitu *očarování*. Jako vtělené bytosti se oba druhy střetávají se záhadami bytí ve fyzickém světě, ale přesto se s nimi vyrovnávají velmi rozdílně, v souladu se svou vrozenou podstatou.¹⁷⁷ V Tolkienově teologii mají transcendentální kvality existence svůj původ v základech stvořené reality, kde transcendentální světlo bytí prostupuje vše, co je v materiálním světě, světlo, jehož původem je Nehynoucí plamen Ilúvatarův. Přestože je svět neodmyslitelně nakažený zlem, světlo bytí zůstává základním aspektem reality. Skrze toto

¹⁷³ Tamtéž. s. 313-314

¹⁷⁴ Tamtéž. s. 309-315

¹⁷⁵ Tamtéž. s. 314

¹⁷⁶ Tamtéž. s. 315

¹⁷⁷ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 74

světlo bytí je pak zakoušena původní realita, Arda Neposkvrněná¹⁷⁸, prvotní dokonalá vize světa před jeho zhmotněním, země je předmětem nakažení, ale transcendentální světlo zůstává neposkvrněné. Elfové dokážou vnímat tohle světlo mnohem lépe než ostatní bytosti,¹⁷⁹ dokážou „rozpoznat neposkvrněnost ve zkaženosti, pokud světlo jejich očí není tlumené“¹⁸⁰ Všichni elfové jsou známí pro světlo svých očí, ale čím mocnější jsou ve svém bytí, tím jasněji září. Světlo jejich očí ukazuje jejich soulad se svým vlastním bytím, jak lze vidět na elfech, kteří žili ve Valinoru a spatřili světlo Stromů a jejichž oči jsou nejjasnější. Světlo očí pak ukazuje jakousi vznešenost duše nebo její čistotu, dovoluje pochopit transcendentální světlo uvnitř stvoření. Pochopením tohoto světla dochází k pochopení věčnosti uvnitř fyzické reality. Dovoluje vtěleným bytostem nahlížet na transcendentální krásu světa, v čase nahlížet na nekonečno.¹⁸¹

Zakoušení krásy vyvolává v racionálních bytostech pocit úžasu¹⁸², a Tolkien využívá rozdíly v zakoušení tohoto pocitu, aby mezi elfy a lidmi vytvořil kontrast, který nám pomůže pochopit rozdíly v jejich přirozenosti.

„Oba naše rody zakoušejí Ardu jinak, a její krásy vnímají odlišným způsobem a v jiném množství. Jak to jen podat? Tenhle rozdíl v zakoušení je podle mého podobný, jako když někdo navštíví cizí zemi, krátce tam setrvá (ale nemusel by), a jako když někdo v té zemi žil vždy (a také musel). Tomu prvnímu se všechny věci zdají nové a zvláštní, a právě kvůli tomu jsou pro něj hodné lásky. Tomu druhému se zas všechny věci zdají povědomé, je to to jediné, co zná, a v tom ohledu jsou mu vzácné.“¹⁸³

Elfové zažívají úžas jako ti, co jsou světu velmi blízcí, jsou se světem spoutáni jak v těle, tak i v srdci a mysli. Svět je jejich pravým domovem a vidí v něm Ardu Neposkvrněnou. Ať se ve světě nachází kdekoliv, zažívají blízkost ke světu jako celku. Procíťují upřímnou láskou k přírodnímu světu, neboť sami sebe vnímají jako jeho součást. Nikdy se světem nezačnou nudit, jejich úžas je nevyčerpatelný, neboť je součástí jejich harmonické existence. Andreth tento rozdíl vnímá, když říká: „*ti z nás, jež poznali Eldar, a třeba je i milovali, říkají: „v očích elfů není žádná únava.“¹⁸⁴* Elfský úžas je velmi blízké souznění se stvořenou realitou, údiv, jenž spojuje transcendentální a materiální a je při něm zakoušen původní návrh světa. Lidé ale

¹⁷⁸ Volný překlad Tolkienova pojmu ‚Arda Unmarred‘

¹⁷⁹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 77

¹⁸⁰ TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*, s. 245

¹⁸¹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 78

¹⁸² Viz. 2.3.

¹⁸³ TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*, s. 315

¹⁸⁴ Tamtéž. s. 315-316

nemají stejnou zkušenost, eventuálně jim svět začne připadat nezáživný. Zakoušejí ho jako někdo, kdo hledá, kdo pouze setrvává v cizí zemi a nedostává se mu konečných odpovědí. Lidé při pohlížení na vnitřní světlo existence nezažívají ten samý nekonečný údiv jako elfové, nenachází v něm takového upokojení. Finrod to považuje za jejich vrozenost, jejich esenciální podstatu. Lidé nenahlízejí na obraz Ardy Neuposkvrněné jako elfové, mají svojí vlastní vzpomínku, jakkoliv prchavou. Finrodovi se zdá, že lidé nenahlízejí na věci pro ně samotné, ale pro něco, co připomínají.

„Eldar o lidech říkají, že na žádné věci na světě nekoukají pro ně samotné; že když je zkoumají, snaží se objevit něco jiného; že když je mají rádi, je to jen proto že jim připomínají něco, co milují? Ale co je to, s čím to porovnávají? Kde jsou ty ostatní věci?“¹⁸⁵

Elfská harmonie je v jednotě těla a duše, které jinak nazývají Domem a Obyvatelem.¹⁸⁶ Ale stejnou jednotu nenachází v situovanosti lidí, a proto je nazývá Hosty v Domě, ve kterém pouze nocují. Vysvětluje si to tím, že lidé v tomto světě žijí jako cizinci, jako někdo, kdo nepřetržitě *vzpomíná* na jiný svět, jehož je součástí.¹⁸⁷ Andreth je jeho slovy pohnuta a souhlasí s nimi. Lidé, včetně Andreth, zažívají jakýsi neklid, jenž se projevuje jako mizivá vzpomínka, která ale zmizí dřív, než se člověku stihne vybavit. Lidé při nahlížení na světlo bytí uvnitř světa na něco vzpomínají, ale nemohou zcela uchopit na co: *Je to vzpomínka na vzpomínku, neumístěna touha po „nějaké jiné věci, jež připomíná to, co milují.“¹⁸⁸*

Finrod usuzuje, že lidé si vzpomínají na svůj pravý domov, na svět, ve kterém byli vytvořeni, a přináší nový pojem Arda Vyléčená¹⁸⁹. Pokud by tomu bylo tak, lidé by se neměli bát smrti, protože ta by fungovala jako osvobození z pout hmotného těla a navrátila by je do jejich skutečného domova.

„Přeci nelze očekávat, že Dům přetrvá život Ardy, jejíž je součástí. Ty ale tvrdíš, že i Dům býval nesmrtelný, nebo ne? Radši bych věřil, že v určité době fea ze své podstaty a vlastní vůle sama opustí místo pobytu, i kdyby ten pobyt byl delší, než je dovoleno. Pak by vám „smrt“ zněla jinak: jako vysvobození, nebo návrat, ne! Ba dokonce návrat domů! Ale tomu ty, zdá se, nevěříš, je to tak?“¹⁹⁰

¹⁸⁵ Tamtéž. s. 316

¹⁸⁶ Tamtéž. s. 316

¹⁸⁷ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 79

¹⁸⁸ Tamtéž. s. 79, přímá citace.

¹⁸⁹ Volný překlad Tolkienova pojmu „Arda Healed“

¹⁹⁰ TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*, s. 317

S tím ale Andreth nesouhlasí, protože vnímá jednotu duše a těla a jejich oddělení považuje za nepřirozené. Takový osud by znamenal pohrdání tělem, jeho zahození pro povznesení samotné duše. Finrod tuto premisu přijme a pokračuje dál. Kdyby lidé měli žít v soudržnosti takové, jaká je soudržnost pro elfy, musela by jejich těla a duše v tomto světě zůstat navždy spolu, a na základě toho usuzuje že lidé nebyli stvořeni pro Ardu.¹⁹¹ *Kdyby nebylo zamýšlené, aby lidé umírali tělesně, jak tvrdí Andreth, tak by duše musela být nevysvětlitelně mistrovská v ovládnutí těla v jeho původním záměru, měla by schopnost společně s tělem dosáhnout věčné existence mimo čas a prostor přítomného světa...Zažívali by „nanebevzetí“ nebo „nanebevstoupení“ do nového světa jako svůj přirozený konec. Tělo a duše by zůstaly v nezničitelném svazku se svou pravou podstatou.*¹⁹²

3.3. Naděje a víra

Důležitým aspektem chápání vlastního bytí, je vrozená intuice, kterou elfové vnímají v souladu s jejich pravou podstatou. Je to jakási přirozená znalost pravdy, která není založená ve zkušenosti, ale spíše v důvěře; tendence kognitivního vnímání pravdy. Tolkien pro tento účel používá slovo *Estel*, jež vystavuje jako jakýsi přirozený sklon k pravdě, který je v souladu s pravou podstatou dané bytosti. Elfská tradice uznává zkušenost, kdy je určitá pravda odhalena jakýmsi odlehčením srdce, či strhující radostí, je to pocit, který nastává jako reakce na rozumný úsudek, a podle elfů je to vědomí duše, když se blíží pravdě.¹⁹³

„Cožpak nemáte žádnou naději?“ Zeptal se Finrod.

„Co je naděje?“ Zeptala se Andreth. „Očekávání dobra, které přestože je nejisté, má svůj základ ve známém? Nic takového nemáme.“

„To je jedna věc, kterou lidé nazývají „naději“, řekl Finrod. „My tomu říkáme Amdir, jakási nadějná vyhlídka. Ale existuje jiná naděje, jež svým opodstatněním sahá mnohem hlouběji. Nazýváme to Estel, důvěra. Světská zkušenost jí nemůže nahodit, protože nepochází z naší zkušenosti, ale z naší podstaty, z našeho prvotního bytí. Jestli jsme skutečně Eruhin, Děti Eruovy, tak On určitě nestrpí, aby o nás přišel, ani rukou Nepřítele, ani naší vlastní. To je základ Estel, jež

¹⁹¹ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 80

¹⁹² Tamtéž. s. 80, přímá citace

¹⁹³ TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*, s. 319-320

držíme i když mluvíme o Konci: všechno jeho stvoření musí nakonec sloužit k radosti Jeho Děti. Amdir nemáte, jak říkáš, ale nenalézáte Estel“¹⁹⁴

Finrod věří, že to byl sám Ilúvatar, kdo vložil do srdce touhu po dobru, a tato touha je pro něj dostatečným základem pro naději. Je to ale stále forma naděje, není v ní jistota, proto zůstává Tolkien velmi zdrženlivý, když píše o posmrtném světě.¹⁹⁵ Estel je tedy důvěra v laskavost a svrchovanost Ilúvatara a jeho záměr. Žít v harmonii se světem přirozeně přináší Estel, protože Estel vzniká ze soudržnosti bytí. Je to nezlomná naděje, jež je v souladu se samou přirozenou podstatou existence.¹⁹⁶

„Nevidíš snad, že součástí našeho zranění je i narušení Estel v jejím základu? Jsme vůbec Děti Ilúvatarovy? Nejsme Jím zavrženi? Nebylo tomu tak vždy? Není snad pánem Světa Bezejmenný?“¹⁹⁷

Lidé ale neprociťují stejnou důvěru, jejich srdce je plné pochyb. Andreth popisuje úděl lidí jako úděl ztracenců, jež marně hledají uzdravení svojí duše, ale nemůže se jim ho dostat, jež se snaží uniknout smrti, ale uniknout jí nemohou. Narušením lidské existence, ke kterému došlo při Pádu a uvalení Stínu smrtelnosti, došlo k narušení jejich Estel. Je to stav, ve kterém nejsou schopni plně poznat pravdy světa. Jejich srdce je plné nevysvětlitelné touhy po Ráji, po svém nenarušeném stavu, a tím jsou uzavřeni v existenciálním neklidu, a zbývá jim jenom prchavá vzpomínka.¹⁹⁸

„Kdybys jen chápal bezmoc, ve které se nalzáme. Nebo ve které se nachází aspoň většina lidí. Mezi námi Atani, jak nás nazýváte, nebo Hledači, jak říkáme my: ti, jež opustili zemi beznaděje a lid temnoty a putovali na západ v marné naději, my věříme že uzdravení může být nalezeno, že existuje cesta k úniku. Ale je toto opravdu Estel? Není to pouhá nerozumná Amdir, útek ve snu před tím, co v bdělosti víme? Že není úniku před temnotou a před smrtí?“¹⁹⁹

Použitím protikladných elfů, jež slouží jako kontrast k lidské tendenci ztratit důvěru, Tolkien vykresluje odpověď na prázdnotu, na absenci hmatatelné záruky. Taková absence vyžaduje, aby se člověk s nejistotou tajemství života smířil, a přijal ji jako intuici pravdy.²⁰⁰

¹⁹⁴ Tamtéž. s. 320

¹⁹⁵ OŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 162

¹⁹⁶ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 82

¹⁹⁷ TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*, s. 320

¹⁹⁸ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 82

¹⁹⁹ TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*, s. 320

²⁰⁰ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 82

Odmítnutím transcendentální pravdy světa je zneuctěna věčná povaha tělesných bytostí, a na jeho konci je beznaděj a absence smyslu. Příklad takového odmítnutí v Tolkienově světě je v díle *Akallabêth*, jež je součástí knihy *Silmarillion*. Příběh vypráví o Númenoru, dávném lidském království, jehož obyvatelé v závisti vůči Valar a Eldar prahli po nesmrtelnosti, a opuštěním *Estel*, tedy důvěry v laskavost a svrchovanost Ilúvatarovu, došli ke svojí zkáze. Poté co se Númenorejci přesvědčí o tom, že patří do Amanu, tedy do Ráje, a rozhodnou se k němu plout, vyšle velekrál Valar Manwë, aby je poučil o jejich daru smrtelnosti. Poslové jim vysvětlují že elfská nesmrtelnost je jejich přirozeností, není to ani trestem ani odměnou, ale naplněním jejich bytí.²⁰¹

„Proč bychom nezáviděli Valar a i těm nejmenším z Nesmrtelných? Vždyť od nás se žádá slepá důvěra a naděje bez jistoty – nevíme, co bude zakratičko před námi. A my přece také milujeme Zemi a nechceme ji ztratit.“

...“Proto vám říkáme, třebaže jste Dúnadani, nejsvětější z lidí, kteří unikli z dávného Stínu a statečně proti němu bojovali: dejte si pozor! Eruově vůli nelze odporovat, a Valar vás vážně vyzývají, abyste neodpírali důvěru, k níž jste byli povoláni.“²⁰²

Důvěra je tady odkazem právě na *Estel*, která třebaže zůstává nejistou, existuje jako východisko z beznaděje. Ve svém údělu jsou zanecháni s prchavou vzpomínkou, s pocitem odloučení, který ještě víc zesiluje, když se potkají s elfy. Přesto je po nich vyžadováno, aby se odevzdali tajemství života, aby důvěřovali laskavosti a svrchovanosti jejich transcendentálního Stvořitele; aby se smířili s nejistotou a vycítili tak ozvěny transcendentální pravdy uvnitř světa.

Hošek píše, že podle Tolkiena je touha po Ráji pro člověka bytostná. Je to stesk, záblesk touhy, nejčastěji vyvolaný setkáním se s krásou stvoření, při němž je zakoušen úžas. *Setkání s krásou probouzí úžas a působí jako matná vzpomínka na ztracený Ráj.*²⁰³ Podle Tolkiena je v lidském údělu něco hluboce smutného; je to úděl vyhnanců, tápajících ve světě, jež není jejich pravým Domovem. V reakci na tuhle beznaděj ale Tolkien vykresluje i jiné východisko, jak píše Hošek. Touhu po ráji, jež je otisknuta v lidských srdcích, chápe jako svědectví o jiném Světě, o pravém Domově, jež je odpovědí na lidský pocit bezdomoví. Tento stesk po Ráji se pak může stát opodstatněním naděje o jeho znovunalezení. Smrt lze potom chápat jako návrat, jako cestu domů. Tolkien odmítal přísnost puritánskou přísnost, která si odmítá dobré věci

²⁰¹ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, kap. *Akallabêth*

²⁰² Tamtéž. s. 260

²⁰³ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 92

tohoto světa, a jako součást lidského údělu považoval radost a přítakání dobrým věcem, které ho v životě potkají. Jako dobrý katolík nevěřil, že tento svět je beznadějně zlý, a že lidský rod je nenapravitelně zkažený. Odmítnutí této puritánské zkaženosti lidského rodu zakládal na svém přesvědčení, že *důstojenství člověka jakožto nositele Božího obrazu se projevuje v lidské umělecké tvorbě.*²⁰⁴ Lidská umělecká tvořivost totiž reprezentuje odraz Boží tvořivosti; je vznešená a pro člověka jako nositele Božího obrazu bytostná.²⁰⁵ *Člověk je totiž „podstvořitel“ – subcreator, je nadán schopností tvořit světy (a tím na lidské úrovni napodobovat a zároveň vlastně rozvíjet a rozhojňovat Boží stvořitelské dílo). Člověk je tvor, který mluví. A mluví tak, že vypráví. A vypráví tak, že tvoří světy utkané z příběhů.*²⁰⁶

3.4. Láska a propast

V této části bych se rád krátce zaměřil na tři různé pasáže, které prozkoumávají lásku mezi elfy a lidmi, a její vyústění ve vztahu s jejich rozdílnými povahami existencí. Mezi osudy lidí a elfů je nepřekonatelná *propast*. Lidé mají v srdci pocit ztráty a odloučení, nikdy nejsou úplnou harmonickou součástí světa, ve kterém se nachází, a když jejich tělo zemře, jejich duše tento svět opustí. Na druhou stranu elfové jsou součástí tohoto světa tělem i duší, a ani po smrti těla ho neopouštějí, a tak jsou od lidí a elfové odloučení na věčnost. Prvním z těchto příběhů je láska mezi Andreth a Aegnoreem, o které se dozvídáme v poslední části dialogu *Athrabeth*.

*„Ano, Moudrá ženo, možná bylo opravdu předurčeno abychom se my Quendi a vy Atani potkali, dřív, než svět zestárne, sdílet spolu noviny a my se tak poučíme o Naději, kterou popisuješ. Možná bylo vážně předurčeno, že ty a já, Andreth, tady máme sedět a mluvit spolu. Mluvit spolu, a překonat tak **propast**, která odděluje naše rody, a přestože Stín na Severu stále nabírá na síle, naše srdce nemusí být plná strachu.*“²⁰⁷

Předtím než se dozvíme o přítomnosti láskyplného vztahu, Finrod vykresluje jakési předurčené setkání mezi příslušníky obou rodů, jež jim navzájem přinese větší pochopení a naději. Andreth ve své odpovědi ale vyjadřuje hlubokou zoufalost, a *pouhá slova* jí k překonání propasti nestačí: *„Cožpak nás nespojuje žádný most, jen pouhá slova?“*²⁰⁸ Její zoufalost je

²⁰⁴ Tamtéž. s. 94, přímá citace

²⁰⁵ Tamtéž. s. 93-95

²⁰⁶ Tamtéž. s.95, přímá citace

²⁰⁷ TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*, s. 323

²⁰⁸ Tamtéž. s. 323

reakcí na bolestné odloučení s Aegnorem, kterého milovala. Láska mezi Aegnorem a Andreth je v rámci chronologie Tolkienova legendária prvním milostným příběhem mezi elfem a člověkem, tedy mezi smrtelnou a nesmrtelnou bytostí.

„Ale proč bys říkala pouhá slova? Nepřeklenují snad slova propast mezi životy dvou různých bytostí? Snad se mezi námi stalo víc, než jen přenos prázdného zvuku? Cožpak si teď nejsme o něco bližší? Ale to je pro tebe, zdá se, malá útěcha.“

„Nepotřebuji útěchu,“ řekla Andreth. „K čemu mi je?“

„Neb tě zkáza lidí zasáhla jako ženu,“ řekl Finrod. „Copak si myslíš že to nevím? Není snad on mým milovaným bratrem? Aegnor Aikanar, Ostří Plamene, rychlý a horlivý. Není tomu dlouho, co jste se poprvé setkali, když se vaše ruce dotkly ve tmě. Jenže tehdy, když svítalo nad kopci Dorthonionu, si byla ještě mladou dívkou, odvážnou a horlivou.“²⁰⁹

V této pasáži je správně akcentován nevyhnutelný smutek související s láskou mezi smrtelnými a nesmrtelnými bytostmi. Finrodovi se to zdá jako krátká chvíle co se poznali, ale za tu dobu Andreth zestárla, zatímco Aegnor zůstal stejně mladý. Andreth pociťuje hořkost, odmítá elfovu snahu o útěchu, a běduje nad samotnou možností lásky bez východiska: *„Proč bychom vás měli milovat a proč vy byste měli milovat nás, pokud tak činíte, a přece mezi sebou navzájem vytvářet propast?“²¹⁰* Finrod prozrazuje, že jeho bratr jí opravdu miloval, ale nechtěl, aby po jeho boku zakoušela stárnutí, aby snášela *lítost, před níž není úniku,²¹¹* a rozhodl se dát přednost potřebám svého lidu, a Andreth nakonec opustil, aby se vrátil bojovat do války. Aegnor jednal v souladu se svojí pravou povahou, elfové v časech války neuzavírají manželské svazky, ani nepřináší na svět potomky, protože v nesmrtelnosti nahlízejí na svět v kontextu svojí dlouhověkosti, a tak Aegnor nemůže jednat jinak než v zájmu věrnosti ke svému lidu. Motiv odloučení je v Tolkienově práci důležitý pro pochopení pravé podstaty smrti a nesmrtelnosti. Jak poznamenává Finrod, *propast, která mezi nimi leží, je rozděluje v životě i smrti ze samé podstaty jejich existence, a tragédie jejich lásky tkví v rozdílnosti jejich bytí.* Přesto ale Finrod věří, že manželství mezi elfem a člověkem může nastat, pokud to bude vysvětleno prozřetelným účelem – tak jako se později stane v případě Berena a Lúthien.²¹²

²⁰⁹ Tamtéž. s. 323

²¹⁰ Tamtéž. s. 323

²¹¹ Tamtéž. s. 325

²¹² COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 84-86

„Ne, adaneth, může-li manželství mezi rodem naším a vaším, pak jedině pro nějaký vyšší účel. A bude to krátké a jeho konec bude těžký. Nejméně krutá věc, co se může stát, je předčasná smrt, jež ho ukončí.“²¹³

Jazyk má v Tolkienově teologii naprosto zásadní místo²¹⁴, neboť věřil že jazyk může vyjádřit duši, jak můžeme sledovat ve Finrodově odpovědi, když naznačuje že slova můžou překlenout *propast*. Druhým textem v otázce lásky, kterým se chci zabývat je milostný příběh Berena a Lúthien, ve kterém můžeme vidět jazyk jako způsob jakým překlenout odloučení mezi smrtelnými a nesmrtelnými bytostmi. Tento příběh je představen v 19. kapitole *Silmarillionu*, která je v porovnání s ostatními kapitolami nejdelší, a přestože její obsah svou komplexností přesahuje zaměření mojí práce, rád bych příběh krátce shrnul, protože pomáhá pochopení kontextu celého legendária. Příběh začíná, když smrtelník Beren utíká před Nepřítelem, a zabloudí do elfského království Doriathu, kde narazí na elfskou princeznu Lúthien a vzájemně se do sebe zamilují. Její otec, král Thingol, ale jejich svatbu zakáže, a ve snaze ukončit Berenovy snahy mu dá za úkol zachránit jeden ze *Silmarillů*²¹⁵, což považuje za nemožné. Beren a Lúthien společně úkol dokončí, ale za obrovskou cenu, kterou Thingol předpověděl: Berenův život. Jako člověk je Berenův duchovní osud oddělený od osudu Lúthien, takže jeho smrt je pro ně odloučením na věčnost. Lúthienina láska je ale tak hluboká, že po jeho smrti sama zemře žalem, a odejde do Mandosových síní, kde zpívá píseň nepopsatelného smutku. Zpívá píseň tak mocnou a dojemnou že Ilúvatar změní její samotnou existenci, a dovolí jí a Berenovi vrátit se do Středozemě jako smrtelníci.²¹⁶

„Lúthienina píseň před Mandosem byla ta nejkrásnější, jaká kdy byla ze slov utkána, a nejtruchlivější, jakou kdy svět uslyší. Nezměněná, nehynoucí se ještě zpívá ve Valinoru, kde ji svět neuslyší, a Valar naslouchají a rmoutí se. Lúthien totiž propojila ve slovech dvě témata, o žalu Eldar a o lidském hoři, o Dvou plemenech, jež stvořil Ilúvatar, aby bydlela v Ardě, Království Země uprostřed nespočetných hvězd. Když klečela před Mandosem, její slzy mu padaly na nohy jako déšť na kameny, a Mandos byl pohnut k lítosti, Mandos, který takto nebyl pohnut nikdy předtím, nikdy potom.“²¹⁷

²¹³ TOLKIEN, J. R. R. *Morgoth's Ring*, s. 324

²¹⁴ Viz 1.2. Filologie

²¹⁵ Jeden ze tří elfských klenotů, ve kterých přebývá světlo Dvou stromů, které byly vytvořeny Féanorem, a kolem kterých jsou splétány osudy celé Ardy v Prvním věku.

²¹⁶ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 105-106

²¹⁷ TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion*, s. 184

Lúthien tady vyjadřuje svou vlastní duši skrze píseň; holistické expresivní sebevyjádření bytí. V citované pasáži lze také vidět přesah smrtelnosti, když Tolkien naznačuje, že se její píseň zpívá ve Valinoru, kde *ji svět neuslyší*. Její píseň transcenduje svět, který zakouší jako vtělená bytost, sama vloží svou píseň do témat stvoření a do věčného tématu Ilúvatarovu. V její písni je představena kulminace jazyka, je v ní představena úplnost bytí a hloubka krásy ukrytá ve stvoření. *Lúthienina píseň má moc dojmout i srdce „Mandose Nepohnutého,“ neboť její píseň rezonuje s tématy, ba dokonce se samou podstatou transcendentálního Stvořitele.*²¹⁸ Po její písni je jí představena volba, buď se vrátit ke své nesmrtnosti a bydlet s Valar, kde bude její žal vyléčen, nebo se vrátit k životu jako smrtelnice. Život, ve kterém bude moct překlenout propast ale opuštěním svojí nesmrtné povahy. Skrze utrpení Lúthien dosáhne úplnosti svého bytí, načež se ale svého bytí vzdá, aspoň tak jak bylo zamýšleno, tedy nesmrtného. Lúthien se nakonec vrátí k životu s Berenem, ale už není nesmrtná, její proměna modu bytí, proměna z nesmrtné bytosti na smrtelnou, byla slitováním, a ne příslibem šťastného a naplňujícího života.²¹⁹ Milostný příběh Berena a Lúthien je jedním z nejvýznamnějších příběhů celého legendária, a pro Tolkiena tím nejosobnějším, neboť příběh založil na lásce, kterou sdílel se svou manželkou Edith, a na jejich náhrobcích na Oxfordském hřbitově Wolvercote mají pod svými jmény i jména těchto postav.

Poslední pasáží, kterou bych chtěl zmínit, je milostný příběh smrtelného Aragorna, potomka Númenorejských králů, a nesmrtné Arwen, Elrondovy dcery, který je převyprávěný v 5. dodatku třetí knihy *Pána Prstenů*. Jejich příběh částečně zrcadlí příběh Berena a Lúthien, a v rámci chronologie Středozemě se odehrává se v pozdějším věku. Mladý Aragorn, který tehdy nosil jméno Estel²²⁰, aby ho nenašel Nepřítel, potká Arwen, když navštěvuje Roklinku, elfské údolí, zatímco si zpívá Lúthieninu píseň. Elrond předpoví, že ho čeká těžká cesta, kdy se buď *se povznese nad všechny své otce ode dnů Elendilových, anebo padne do temnoty,*²²¹ a dokud se osud nevyjeví, nedostane jeho požehnání. To se odehrává v době, kdy se schyluje k Válce o Prsten, během které elfové postupně opouštějí Středozem, aby dopluli do Valinoru, a Arwen se tak musí rozhodnout, zda se připojí ke svému lidu, nebo zůstane ve Středozemí s Aragornem, kde jí ale čeká smrtelný život. Arwen se rozhodne opustit svůj elfský osud, vzdát se nesmrtnosti pro lásku kterou chová ke smrtelnému Aragornovi, a zůstat ve Středozemí. Vincent Ferré píše, že v motivu lásky lze dobře sledovat důvody postav Středozemě bojovat

²¹⁸ COUTRAS, Lisa. *Theology of Beauty*, s. 117

²¹⁹ Tamtéž. s. 105-118

²²⁰ Estel znamená v elfském jazyce Naděje, viz. 3.3.

²²¹ TOLKIEN, J. R. R. *Návrat Krále*, s. 308

proti smrti, což celému příběhu dodává dynamiku. Aragorn si je dobře vědom, že ho čeká souboj se smrtí a nebezpečím, aby byl Arwen hoden, a právě díky lásce dostává cíl svého dobrodružství, což mu zároveň dodává sílu bojovat a nevzdávat se.²²² Po skončení války se Aragorn stane králem Gondoru a Arnoru, a vezme si Arwen za ženu. Tehdy končí Třetí věk Středozemě, kdy Elrond společně s posledními elfy odpluje do Valinoru, a od Arwen ho bude dělit *Moře a osud přes skonání světa*.²²³ Dalších sto dvacet let pak Aragorn a Arwen žijí jako král a královna *ve velké slávě a blaženosti*,²²⁴ až se Aragorn rozhodne naposledy rozloučit se svou ženou, a předat korunu svému synovi Eldarionovi. Jejich poslední rozloučení bylo vzhledem k jejich rozdílné povaze nevyhnutelné, což oba nutně věděli. Arwen se v poslední hodině neubrání zoufalosti, protože ona sama není unavena žitím a neumírá, zatímco její smrtelná láska ano.

„Paní Undomiel,“ řekl Aragorn, „ta hodina je vskutku tvrdá, byla však stvořena již v den, kdy jsme se setkali pod bílými břízami v zahradě Elrondově, kam nyní nikdo nepřichází. A na pahorku Cerin Amroth, kde jsme se zřekli Stínu i Soumraku, jsme tuto sudbu přijali. Porad’ se sama se sebou, má milovaná, a ptej se, zda bys opravdu chtěla, abych čekal, až seschnu a spadnu ze svého vysokého stolce bez mužnosti a bez rozumu. Ne paní, jsem poslední z Númenorejců a nejpozdější král ze Starých časů; a byl mi dán nejen trojnásobek věku lidí Středozemě, ale i milost odejít podle vlastní vůle a vrátit dar. Proto teď půjdu spát.

Neříkám ti nic na útěchu, protože na takovou bolest v okruhu tohoto světa žádná není. Je před tebou nejzazší volba: litovat a jít do Přístavů a odnést na Západ vzpomínku na naše společné dny, jež bude stále svěží, ale nikdy víc než vzpomínkou; nebo vytrpět Sudbu lidí.‘

„Ne, drahý pane,“ řekla, „ta volba je dávno pryč. Není již lodi, která by mě odtud odvezla, a musím skutečně vytrpět Sudbu lidí, ať chci či nechci; ztrátu a mlčení. Říkám ti ale, králi Númenorejců, až do dneška jsem nechápala příběh tvého lidu a jejich pád. Pohrdala jsem jimi jako zkaženými blázny, ale teď je konečně lituji. Vždyť je-li toto, jak Eldar říkají, dar Jednoho lidem, je hořký, když jej přijímáš.‘

²²² FERRÉ, Vincent. *Na březích Středozemě*, s. 187-188

²²³ TOLKIEN, J. R. R. *Návrat Krále*, s. 311

²²⁴ Tamtéž. s. 311

„Zdá se tak,“ řekl. „Nenechme se ale srazit při poslední zkoušce, my, kteří se dávno zřekli Stínu a Prstenu. V žalu musíme odejít, ale ne v zoufalství. Nejsme navždy připoutáni k okruhu světa a za ním je víc než vzpomínka. Sbohem!“²²⁵

Númenorejci jsou lidským rodem, kterým Tolkien přibližuje původní lidskou přirozenost, na kterou v *Athrabeth* odkazují Finrod a Andreth. Ačkoliv jsou smrtelní, dostali od Valar darem delší život a větší tělesnou sílu, jež se projevuje v jejich kontrole nad vlastní existencí. Dosahují vnitřní harmonie bytí, a když se blíží čas smrti, sami si dobrovolně vybírají čas, kdy jejich duše opustí jejich tělo. Právě tak je tomu i u Aragornovy smrti, jako potomka Númenorejských králů, a třebaže ho Arwen prosí, aby s ní zůstal déle, tvrdí že nemůže promarnit dar života a smrti, který mu byl dán. Je to stav jakési „nefalšované smrtelnosti“, stav, ve kterém lidé dosáhnou větší soudržnosti bytí a mistrovské kontroly nad svým tělem, který je o něco víc v souladu s jejich původním designem, nežli je tomu u ostatních lidí. Ačkoliv je to stav soudržnější, neskrývá se v něm odpověď na posmrtnou blaženost, není v něm obsažený svět, kam putují duše lidí po smrti těla, pokud někam putují. Přestože jeho duše opouští tělo v naději, nedostává se mu žádných záruk, jak píše Hošek.²²⁶ Přestože oba věděli, že takový konec je zaručený, nakonec ji dostihne lítost, a nevyhnutelný smutek v lásce mezi smrtelnou a nesmrtelnou bytostí. Když Aragorn umírá, Arwen propadá hlubokému smutku a *světlo jejich očí uhasíná*, a tak nakonec opouští město *Minas Tirith*, aby se odebrala do země *Lórien* a samotna tam pobývala pod uvadajícími stromy.²²⁷

²²⁵ Tamtéž. s. 312

²²⁶ HOŠEK, Pavel. *Sloužím tajnému ohni*, s. 101-103

²²⁷ TOLKIEN, J. R. R. *Návrat Krále*, s. 312-313

Závěr

Moje práce se pokusila představit filosofické a teologické aspekty Tolkienova díla, a v jejich kontextu uvést smrtelnost jako ústřední téma celé práce. Velkou důležitost nacházím v náboženskosti díla, neboť přes absenci jakýchkoliv bohoslužebných praktik, je dílo skrz naskrz náboženské, jak sám Tolkien dobře věděl. Pochopením Tolkienova přístupu k víře lze dojít dál ke konceptům jako je posmrtný život a smysl života samotného. Právě tento přesah považuji za nadmíru zajímavý, neboť ačkoliv se jedná o svět fiktivní, napomáhá nám pochopit svět nám vlastní. V práci nenajdeme žádný přímý důkaz potvrzující tezi o posmrtném životě, nanebevzetí či zatracení, ale přesto je tato otázka všudypřítomná. Když se Tolkien takovou otázkou zabývá, málokdy nám dává jasné odpovědi založené na vědě. Naopak pracuje spíše s pocity, v nichž je obsažena jakási intuice, která postavám nabízí odpovědi. Lidé jsou v Tolkienově světě stvořeni po vzoru křesťanském, a to především ve smyslu jejich přirozené hříšnosti. Podobně jako v příběhu Adama a Evy, zlo je nedílnou součástí i Tolkienova člověka. Lidé jsou tak nevyhnutelně subjekty rozkladu, ale řesto v jejich srdcích tkví pocit, že to tak nebylo vždy. Jejich smrtelnost je všudypřítomná, stále umocňovaná pocitem ztráty. Existuje ale odpověď, a to křesťanská víra v laskavost a svrchovanost Stvořitele. Pro správné odhalení a pochopení těchto tajemství Tolkien využívá svých elfů. Ačkoliv jsou elfové lidem v mnohém podobní, liší se ve fundamentálních vztazích vůči okolnímu světu. Právě díky těmto kontrastům můžeme lépe porozumět samotné povaze lidskosti v Tolkienově pojetí.

Vzhledem k tomu, že se jedná o autora literatury, jenž je známý pro své sáhodlouhé popisy přírody a stvořeného světa, jsem si v práci dovolil použít větší množství přímých citací. Zároveň jsem tomu v některých případech přizpůsobil i samotný styl psaní. Věřím totiž, že poetika Tolkienových textů funguje jako vhodný pomocník pro předání i nevyřčeného. Ačkoliv tuto práci opírám především o primární, tedy románovou literaturu, neopomínám ani Tolkienovy vlastní pohledy a interpretace. Způsob, jakým o svém díle přemýšlel, lze dnes nejlépe ilustrovat na jeho souboru esejí a osobní korespondenci. O Tolkienově díle můžeme do jisté míry mluvit jako o pohádce, on sám by toto pojmenování jistě použil, avšak je důležité chápat, jak k psaní oněch „pohádek“ přistupoval. V jeho příbězích nechybí nic, co nelze překonat odvahou. Narazíme v nich na mnoho smutku, bolesti a utrpení, ale toto vše je představeno jako nedílná součást světa a ve světle „eukatastrofy,“ tedy šťastné katastrofy, i součástí obratu k lepšímu. Tolkien to vysvětluje v duchu své katolické víry, měl za to, že nás Bůh stvořil k obrazu svému a tvořením se mu připodobňujeme, a tím se stáváme podstvořiteli.

S ohledem na témata shrnutá v této práci můžeme vidět, že tohle dílo nevzniklo jen tak, ale stojí za ním dlouholetá práce. Je to Tolkienovo celoživotní dílo, ve kterém lze vidět jeho velká znalost historie, teologie, filologie a mnoho dalšího. Čtenář se tak může v poutavém příběhu setkat s velmi starými myšlenkami, komplexními koncepty náboženství a filosofie a prozkoumat tak věci, které se na první pohled nezdají být inherentní součástí příběhu.

Seznam použité literatury

TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů I: Společenstvo Prstenu*. 2. vyd. Přeložila Stanislava POŠUSTOVÁ. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0362-0

TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů II: Dvě věže*. 2. vyd. Přeložila Stanislava POŠUSTOVÁ. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-3072-8

TOLKIEN, J. R. R. *Pán prstenů III: Návrat krále*. 2. vyd. Přeložila Stanislava POŠUSTOVÁ. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0373-6

TOLKIEN, J. R. R. *Silmarillion: Mýty a legendy Středozemě*. 3. vyd. Přeložila Stanislava POŠUSTOVÁ. Praha: nakladatelství Argo, 2008. ISBN 978-80-257-0042-6

TOLKIEN, J. R. R. *The Monsters and the Critics and Other Essays*. London: HarperCollins, 1997. ISBN 0-261-10263-X

TOLKIEN, J. R. R., TOLKIEN, Christopher. *The History of Middle-Earth 10: Morgoth's Ring*. London: HarperCollins, 2002. ISBN 978-0-261-10300-9, k přímým citacím používám vlastní volný překlad

TOLKIEN, J.R.R., TOLKIEN, Christopher. *The History of Middle-earth 12: The Peoples of Middle-earth*. London: HarperCollins, 1997. ISBN 9780261103481

CARPENTER, Humphrey. *J.R.R. Tolkien: a biography*. 3rd Ed. impress. London: G. Allen & Unwin, 1977. ISBN 978-0-04-928037-3

CARPENTER, Humphrey, TOLKIEN, Christopher. *The Letters of J.R.R. Tolkien*, London: George Allen & Unwin, 1981. ISBN 0-04-826005-3

HOŠEK, Pavel. *Sloužím Tajnému ohni: duchovní zdroje literární tvorby J.R.R. Tolkiena*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2020. ISBN 978-80-7325-499-5.

FERRÉ, Vincent. *Tolkien: Na březích Středozemě*. 1. vyd. Přeložil Alan BEGUIVIN. Praha: Mladá Fronta, 2006. ISBN 80-204-1249-2

COUTRAS, Lisa. *Tolkien's Theology of Beauty: Majesty, Splendor, and Transcendence in Middle-earth*. 1st Ed. London: Palgrave Macmillian, 2016. ISBN 9781137553447, k přímým citacím používám vlastní přeloženou verzi.

BALTHASAR, Hans Urs von. *The Glory of the Lord, Vol. 1*. 2nd Ed. San Francisco: Ignatius Press, 2009. ISBN 9781586173210

BALTHASAR, Hans Urs von. *The Glory of the Lord*, Vol. 3. 1st Ed. San Francisco: Ignatius Press, 1986. ISBN 9780898700381

AUGUSTINUS, Aurelius. *O Boží Obci I*. Přeložila Julie NOVÁKOVÁ. 1.vyd. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1284-3

Katechismus katolické církve. Přeložil Josef KOLÁČEK. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1995. ISBN 80-7113-132-6

ROSKOVEC, Jan. *Evangelium podle Jana*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2020. Český ekumenický komentář k Novému zákonu. ISBN 978-80-87287-72-9.

FLIEGER, Verlyn. *Splintered Light: Logos and language and Tolkien's world*. 2. vyd. Ohio: Kent State University Press, 2002. ISBN 0-87338-744-9

CALDECOTT, Stratford. *The Power of the Ring: The Spiritual Vision Behind the Lord of the Rings*. 2nd Ed. New York: Crossroad, 2005. ISBN 978-0-8245-4983-1

SHIPPEY, Tom. *J.R.R. Tolkien: Author of Century*. Epub Ed. London: HarperCollins, 2010. ISBN 978-0-007-38195-1

BURNS, Marjorie. *Perilous Realms: Celtic and Norse in Tolkien's Middle-earth*. University of Toronto Press, 2005. ISBN 9780802038067

KREEFT, Peter. *Philosophy of Tolkien: The Worldview Behind the Lord of the Rings*. San Francisco: Ignatius Press, 2005. ISBN 1586170252

SHIPPEY, Tom. *Tolkien and the Appeal of the Pagan: Edda and Kalevala in Tolkien and the Invention of Myth*. Esej. Lexington: University Press of Kentucky, 2004.

HUTTON, RE. *The Pagan Tolkien, The Ring and the Cross: Christianity and the Lord of the Rings*. Esej. Farleigh Dickinson University Press, 2011.

MADSEN, Catherine. *Light from an Invisible Lamp: Natural Religion in the Lord of the Rings*. Článek. *Mythlore: A Journal of J.R.R. Tolkien, C.S. Lewis, Charles Williams, and Mythopoeic Literature*: Svazek 14, číslo 9

STEVENSON, Shandi. *The Shadow Beyond the Firelight: Pre-Christian Archetypes and imagery Meet Christian Theology in Tolkiens Treatment of Evil and Horror*. Esej. Cambridge Scholar Publishing, 2008